

Λουξεμβούργο, 13.7.2022
SWD(2022) 508 final

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

**Έκθεση του 2022 για το κράτος δικαίου
Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα**

που συνοδεύει το έγγραφο

**Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την
Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών**

**Έκθεση του 2022 για το κράτος δικαίου
Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση**

{COM(2022) 500 final} - {SWD(2022) 501 final} - {SWD(2022) 502 final} -
{SWD(2022) 503 final} - {SWD(2022) 504 final} - {SWD(2022) 505 final} -
{SWD(2022) 506 final} - {SWD(2022) 507 final} - {SWD(2022) 509 final} -
{SWD(2022) 510 final} - {SWD(2022) 511 final} - {SWD(2022) 512 final} -
{SWD(2022) 513 final} - {SWD(2022) 514 final} - {SWD(2022) 515 final} -
{SWD(2022) 516 final} - {SWD(2022) 517 final} - {SWD(2022) 518 final} -
{SWD(2022) 519 final} - {SWD(2022) 520 final} - {SWD(2022) 521 final} -
{SWD(2022) 522 final} - {SWD(2022) 523 final} - {SWD(2022) 524 final} -
{SWD(2022) 525 final} - {SWD(2022) 526 final} - {SWD(2022) 527 final}

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εφαρμόζεται σειρά μέτρων που αποσκοπούν στη βελτίωση της αποδοτικότητας και της ποιότητας του ελληνικού συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Η μεταρρύθμιση της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών του 2021 αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας όσον αφορά την κατάρτιση των δικαστών, η δε προγραμματισμένη δημιουργία Εθνικής Σχολής Δικαστικών Υπαλλήλων θα συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας της συνδρομής προς τους δικαστές και της διοίκησης των δικαστηρίων. Η αναθεώρηση του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας το 2021 επιδιώκει να επηρεάσει θετικά την αποδοτικότητα του δικαστικού συστήματος, ιδίως όσον αφορά τις καθυστερήσεις στην πολιτική δικαιοσύνη και τη συνοχή της νομολογίας. Τον Μάρτιο του 2022 εγκρίθηκε κώδικας δεοντολογίας για τους δικαστές του Συμβουλίου της Επικρατείας. Το νομοσχέδιο για την προαγωγή δικαστών και εισαγγελέων και την οργάνωση των δικαστηρίων ψηφίστηκε από τη Βουλή του Ιουνίου του 2022. Εφαρμόζονται μέτρα για τη βελτίωση της ποιότητας της δικαιοσύνης, ιδίως όσον αφορά την ψηφιοποίηση. Στο στάδιο της οριστικοποίησης βρίσκεται το σχέδιο νομοθετήματος για τη δημιουργία επίσημου νομικού πλαισίου για το Γραφείο συλλογής και επεξεργασίας δικαστικών στατιστικών στοιχείων που συστάθηκε στο Υπουργείο Δικαιοσύνης στα τέλη του 2020. Εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες όσον αφορά τη διαδικασία διορισμού στις ανώτερες θέσεις δικαστών και εισαγγελέων, συμπεριλαμβανομένης της μη συμμετοχής δικαστών στη διαδικασία επιλογής.

Εγκρίθηκε το νέο εθνικό σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς για την περίοδο 2022-2025. Η συνεργασία μεταξύ των φορέων καταπολέμησης της διαφθοράς και των οντοτήτων του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα αναπτύσσεται. Πρόσφατα εγκρίθηκαν διατάξεις για τη ρύθμιση της άσκησης πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων (lobbying). Προχώρησε περιορισμένος αριθμός διώξεων που σχετίζονταν με τη διαφθορά, μολονότι δεν έχει ακόμη επιτευχθεί πρόοδος όσον αφορά τις τελικές αποφάσεις. Ο αριθμός των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης που υποβάλλονται έχει αυξηθεί και όλες επαληθεύονται ως προς την πληρότητά τους, ωστόσο η ακρίβειά τους επαληθεύεται σε περιορισμένο μόνο ποσοστό. Οι κανόνες δεοντολογίας των δημόσιων υπαλλήλων συνέχισαν να εφαρμόζονται, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες όσον αφορά την ακεραιότητα των αστυνομικών δυνάμεων. Οι δραστηριότητες τακτικού ελέγχου αποσκοπούν στον εντοπισμό και την πρόληψη της διαφθοράς. Εξακολούθησαν να εφαρμόζονται ειδικές δράσεις για την αντιμετώπιση του κινδύνου διαφθοράς κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19.

Η ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα πρόσβασης σε πληροφορίες προστατεύονται νομικά και επίσημα από το Σύνταγμα και από την τομεακή νομοθεσία. Η ελληνική κυβέρνηση έχει λάβει μέτρα για την ενίσχυση της διαφάνειας όσον αφορά την ιδιοκτησία των μέσων ενημέρωσης, μέσω νομοθεσίας που θεσπίστηκε πρόσφατα. Ωστόσο, η κατάσταση των δημοσιογράφων εγείρει σημαντικές ανησυχίες, διότι εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν απειλές και επιθέσεις, ενώ το επαγγελματικό τους περιβάλλον έχει επιδεινωθεί περαιτέρω. Η κατανομή της κρατικής διαφήμισης, ιδίως όσον αφορά την αδιαφανή κατανομή της κρατικής χρηματοδότησης, αποτελεί επίσης ζήτημα. Η ρύθμιση των δημόσιων μέσων ενημέρωσης διέπεται από αυστηρό νομικό πλαίσιο, ωστόσο υπάρχουν ανησυχίες όσον αφορά τη δυνητική πολιτική επιρροή στον διορισμό των μελών του διοικητικού συμβουλίου. Εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις όσον αφορά την επάρκεια των οικονομικών και ανθρώπινων πόρων της ρυθμιστικής αρχής για τα μέσα ενημέρωσης.

Όσον αφορά το σύστημα ελέγχων και ισορροπιών (μηχανισμός θεσμικών αντιβάρων), προχωρούν οι εργασίες για τη βελτίωση της ποιότητας της νομοθεσίας, ιδίως όσον αφορά τη συμβατότητα των νομοσχεδίων με το Σύνταγμα και το δίκαιο της ΕΕ. Η κωδικοποίηση της νομοθεσίας προχωρεί επίσης με τη θέσπιση ορισμένων νομικών κωδίκων σε διάφορους τομείς της νομοθεσίας. Ο αριθμός των τροπολογιών της τελευταίας στιγμής που εισάγονται στα νομοσχέδια μειώνεται. Ωστόσο, τα ενδιαφερόμενα μέρη συχνά δεν διαθέτουν επαρκή χρόνο για να υποβάλουν παρατηρήσεις σχετικά με τα νομοσχέδια. Ο Συνήγορος του Πολίτη καταβάλλει προσπάθειες για την ενίσχυση των ικανοτήτων του θεσμού, μεταξύ άλλων διασφαλίζοντας την ανεξαρτησία των δημοσιονομικών του πόρων και αναπτύσσοντας επίσης τη διεθνή συνεργασία. Η νέα νομοθεσία επιδιώκει να βελτιώσει το πλαίσιο ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, μολονότι ορισμένες λεπτομέρειες των απαιτήσεων εγγραφής εξακολουθούν να θεωρούνται επαχθείς από ορισμένες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ενώ εκκρεμεί έλεγχος της ισχύουσας νομοθεσίας ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Παράλληλα με την υπενθύμιση των δεσμεύσεων που έχουν αναληφθεί στο πλαίσιο του εθνικού σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας σχετικά με ορισμένες πτυχές του συστήματος απονομής δικαιοσύνης και του πλαισίου για την καταπολέμηση της διαφθοράς, συνιστάται στην Ελλάδα:

- Να αντιμετωπίσει την ανάγκη συμμετοχής του δικαστικού σώματος στον διορισμό του προέδρου και του αντιπροέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, λαμβάνοντας υπόψη τα ευρωπαϊκά πρότυπα για τους διορισμούς των δικαστών,
- Να διασφαλίσει την αποτελεσματική και συστηματική επαλήθευση της ακρίβειας των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης που υποβάλλονται από όλες τις κατηγορίες δημόσιων λειτουργών.
- Να αυξήσει τις προσπάθειες για τη δημιουργία αξιόπιστου ιστορικού επιδόσεων όσον αφορά τις διώξεις και τις τελεσίδικες αποφάσεις σε υποθέσεις διαφθοράς.
- Να θεσπίσει νομοθετικές και άλλες διασφαλίσεις για τη βελτίωση της σωματικής ασφάλειας και του εργασιακού περιβάλλοντος των δημοσιογράφων, βάσει του προσφάτως εγκριθέντος Μνημονίου συνεργασίας και λαμβάνοντας υπόψη τα ευρωπαϊκά πρότυπα για την προστασία των δημοσιογράφων.
- Να διασφαλίσει ότι οι απαιτήσεις εγγραφής των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών σε μητρώα είναι αναλογικές, προκειμένου να διατηρηθεί ένα ανοικτό πλαίσιο για τη λειτουργία τους.

I. ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Το ελληνικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης αποτελείται από 217 πρωτοβάθμια δικαστήρια (154 ειρηνοδικεία και 63 πρωτοδικεία γενικής δικαιοδοσίας)¹. Υπάρχουν 19 δευτεροβάθμια δικαστήρια (εφετεία) γενικής δικαιοδοσίας, και ο Άρειος Πάγος που είναι το ανώτατο δικαστήριο γενικής δικαιοδοσίας². Τα μικτά ορκωτά δικαστήρια συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές και ενόρκους³. Στα πρωτοδικεία και τα εφετεία μεγάλων πόλεων λειτουργούν ειδικά τμήματα τα οποία είναι επιφορτισμένα με την εκδίκαση υποθέσεων που εμπίπτουν σε ειδικούς τομείς του δικαίου (π.χ. οικογενειακό δίκαιο, εμπορικό δίκαιο κ.λπ.)⁴. Τα διοικητικά δικαστήρια διακρίνονται σε 30 διοικητικά πρωτοδικεία, 9 διοικητικά εφετεία και το Συμβούλιο της Επικρατείας⁵, το οποίο ασκεί αναδρομικό έλεγχο επί των «εκτελεστών πράξεων» των διοικητικών αρχών όσον αφορά τη συνταγματικότητα και τη νομιμότητά τους, με εξαίρεση τις κυβερνητικές πράξεις⁶. Το Ελεγκτικό Συνέδριο είναι το Ανώτατο Δημοσιονομικό Δικαστήριο και συγχρόνως το Ανώτατο Ελεγκτικό Όργανο που ελέγχει τη χρήση των δημόσιων πόρων. Οι σχετικές δικαιοδοτικές, ελεγκτικές και συμβουλευτικές του αρμοδιότητες είναι κατοχυρωμένες συνταγματικά⁷. Οι δικαστές και οι εισαγγελείς απαρτίζουν ενιαίο σώμα που υπόκειται σε σύστημα προσλήψεων, προαγωγών, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, το οποίο είναι σε μεγάλο βαθμό ομοιογενές για όλους. Οι δικαστές διορίζονται στα πολιτικά και τα ποινικά και στα διοικητικά δικαστήρια. Οι προαγωγές, οι τοποθετήσεις, οι μεταθέσεις, οι αποσπάσεις και μετατάξεις πραγματοποιούνται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται έπειτα από απόφαση του Ανώτατου Δικαστικού Συμβουλίου⁸. Όσον

¹ Ιστότοπος του Υπουργείου Δικαιοσύνης, https://www.ministryofjustice.gr/?page_id=612.

² CEPEJ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης) (2021), Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States (Μελέτη για τη λειτουργία των δικαστικών συστημάτων στα κράτη μέλη της ΕΕ), σ. 638.

³ Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 97 παράγραφος 1: «Τα κακούργηματα και τα πολιτικά εγκλήματα δικάζονται από μικτά ορκωτά δικαστήρια που συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές και ενόρκους, όπως νόμος ορίζει. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών υπόκεινται στα ένδικα μέσα που ορίζει ο νόμος».

⁴ Όσον αφορά άλλα ειδικά δικαστήρια, ειδικές διατάξεις ρυθμίζουν τη λειτουργία των δικαστηρίων ανηλίκων, των στρατοδικείων, των ναυτοδικείων και των αεροδικείων. Τα στρατοδικεία, τα ναυτοδικεία και τα αεροδικεία υπάγονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας. Τα δικαστήρια ανηλίκων λειτουργούν στο πλαίσιο των πρωτοδικείων και δεν αποτελούν χωριστά νομικά πρόσωπα. CEPEJ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης) (2021), Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States (Μελέτη για τη λειτουργία των δικαστικών συστημάτων στα κράτη μέλη της ΕΕ), σ. 638.

⁵ Ο.π.

⁶ «Κωδικοποίηση διατάξεων νόμων για το Συμβούλιο της Επικρατείας», προεδρικό διάταγμα 18/1989, άρθρο 45 παράγραφος 5. Οι κυβερνητικές πράξεις διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: i) πράξεις που αφορούν τις σχέσεις μεταξύ του Προέδρου της Δημοκρατίας, αφενός, και της Βουλής και της κυβέρνησης, αφετέρου (π.χ. διάταγμα για τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών, διάταγμα για την αποδοχή της παραίτησης υπουργού ή της κυβέρνησης, διάταγμα για την προκήρυξη δημοψηφίσματος κ.λπ.)· ii) πράξεις με τις οποίες κηρύσσεται επιστράτευση και πράξεις απονομής χάριτος· και iii) πράξεις που αφορούν τις διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας με τρίτες χώρες. GRECO (Ομάδα χωρών κατά της διαφθοράς) Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης, σ. 25.

⁷ Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 98.

⁸ Υπάρχουν τρία ανώτατα δικαστικά συμβούλια, ένα για κάθε έναν από τους κύριους δικαστικούς κλάδους, τα οποία απαρτίζονται αποκλειστικά από δικαστικούς. Τα εν λόγω συμβούλια αποφασίζουν σχετικά με τους διορισμούς, τις προαγωγές, τις μεταθέσεις, τις αποσπάσεις και μετατάξεις δικαστών και εισαγγελέων στους οικείους δικαστικούς κλάδους. Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 90 παράγραφος 1. Έκθεση του 2020 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 3-4 και έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 3.

αφορά τις εισαγγελικές αρχές⁹, διακρίνονται σε 63 εισαγγελίες πρωτοδικών, 19 εισαγγελίες εφετών και στην Εισαγγελία του Αρείου Πάγου. Η Ελλάδα συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Εισαγγελία (EPPO). Στην Ελλάδα υπάρχουν 63 δικηγορικοί σύλλογοι, ένας ανά περιφέρεια πρωτοδικείου.

Ανεξαρτησία

Το επίπεδο της εκλαμβανόμενης ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης στην Ελλάδα εξακολουθεί να κινείται σε μέτρια επίπεδα για το ευρύ κοινό και είναι πλέον μέτριο και μεταξύ των επιχειρήσεων. Συνολικά, το 2022 το 53 % του γενικού πληθυσμού και το 59 % των επιχειρήσεων θεωρούν το επίπεδο ανεξαρτησίας των δικαστηρίων και των δικαστών «αρκετά ή πολύ καλό»¹⁰. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022, δεν μπορεί να διαπιστωθεί σαφής τάση στην εξέλιξη του επιπέδου της εκλαμβανόμενης ανεξαρτησίας από το 2016. Και τα δύο ποσοστά έχουν μειωθεί σε σύγκριση με το 2021 (55 % για το ευρύ κοινό και 60 % για τις επιχειρήσεις), αλλά είναι υψηλότερα σε σχέση με το 2016 (47 % για το ευρύ κοινό και 37 % για τις επιχειρήσεις).

Οι διαδικασίες διορισμού στις ανώτατες θέσεις δικαστών και εισαγγελέων εξακολουθούν να εγείρουν ανησυχίες. Όπως αναφέρθηκε στις προηγούμενες εκθέσεις για το κράτος δικαίου, το σύστημα διορισμών εγείρει ανησυχίες, καθώς είναι επιρρεπές σε δυνητικά ισχυρή επιρροή από την εκτελεστική εξουσία¹¹. Η σχετική νομοθεσία¹² ορίζει ότι οι

⁹ CEPEJ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης) (2021), Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States (Μελέτη για τη λειτουργία των δικαστικών συστημάτων στα κράτη μέλη της ΕΕ), σ. 641.

¹⁰ Διαγράμματα 50 και 52, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022. Το επίπεδο της εκλαμβανόμενης ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης κατανέμεται σε επιμέρους κατηγορίες ως εξής: πολύ χαμηλό (λιγότερο από το 30 % όσων απάντησαν θεωρούν την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης «αρκετά καλή» και «πολύ καλή»· χαμηλό (30-39 %), μέτριο (40-59 %), υψηλό (60-75 %), πολύ υψηλό (άνω του 75 %).

¹¹ Έκθεση του 2020 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 4 και έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 3. Τον Νοέμβριο του 2020 η ομάδα χωρών κατά της διαφθοράς (GRECO) εξέφρασε ανησυχίες σχετικά με το σύστημα διορισμών στις ανώτατες θέσεις δικαστών (συμπεριλαμβανομένης αυτής του προέδρου του Αρείου Πάγου), ιδίως ως προς το ότι οι εν λόγω θέσεις είναι επιρρεπείς σε δυνητικά ισχυρή επιρροή από την εκτελεστική εξουσία, και συνέστησε να αναθεωρηθεί η μέθοδος επιλογής και να διασφαλιστεί η συμμετοχή δικαστών στη διαδικασία, GRECO: Τέταρτος γύρος αξιολόγησης — Δεύτερη έκθεση συμμόρφωσης, σύσταση xii, σ 7. Πιο πρόσφατα, το ίδιο ζήτημα τέθηκε από το Συμβούλιο των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρώπης στις παρατηρήσεις που υπέβαλε για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 30.

¹² Η εφαρμοστέα νομοθεσία είναι: i) το Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 90 παράγραφος 5, ii) ο κανονισμός της Βουλής των Ελλήνων, άρθρα 12 και 13, iii) ο νόμος 3841/2010 «Επιλογή δικαστικών λειτουργών στις κορυφαίες θέσεις της Δικαιοσύνης και επαναφορά του αυτοδιοίκητου των δικαστηρίων» και iv) ο πρόσφατος «Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών» (Νόμος 4938/2022). Στην πράξη, υπάρχει κατάλογος υποψηφίων που καταρτίζεται από τον υπουργό Δικαιοσύνης με βάση την αρχαιότητα. Ο κατάλογος συζητείται από τη Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής. Ο υπουργός Δικαιοσύνης δεν υποχρεούται να υιοθετήσει τη γνώμη της Βουλής. Η πρακτική κατάρτισης καταλόγου υποψηφίων βάσει αρχαιότητας κατοχυρώθηκε στον πρόσφατο νόμο 4938/2022 (άρθρο 59 παράγραφος 3), που προβλέπει τα εξής: «Για τις προαγωγές στις θέσεις των αντιπροέδρων του Συμβουλίου της Επικρατείας,

διορισμοί δικαστών και εισαγγελέων στις ανώτατες θέσεις¹³ —όπως αυτές του προέδρου και αντιπροέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου— ενεργούνται με προεδρικό διάταγμα, κατόπιν πρότασης του Υπουργικού Συμβουλίου ύστερα από γνώμη της Διάσκεψης των Προέδρων της Βουλής και εισήγηση του Υπουργού Δικαιοσύνης. Δεν προβλέπεται συμμετοχή δικαστών στη διαδικασία διορισμού, ενώ το Σύνταγμα στερεί¹⁴ από τους απορριφθέντες υποψηφίους τη δυνατότητα να προσβάλουν ενώπιον ανεξάρτητου δικαστηρίου την απόφαση με την οποία δεν προτάθηκε ο διορισμός τους. Σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, μια ανεξάρτητη και αρμόδια αρχή που απαρτίζεται σε σημαντικό βαθμό από δικαστικούς θα πρέπει να νομιμοποιείται να διατυπώνει συστάσεις ή γνώμες τις οποίες η κυβέρνηση εφαρμόζει στην πράξη. Επιπλέον, ο απορριφθείς υποψήφιος θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να προσβάλει την απόφαση της κυβέρνησης ή τουλάχιστον τη διαδικασία βάσει της οποίας λήφθηκε η απόφαση¹⁵. Τα εν λόγω συγκεκριμένα ζητήματα δεν εξετάζονται, αυτά καθαυτά, στον νέο νόμο, τον «Κώδικα οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργιών», που ρυθμίζει, μεταξύ άλλων, το ζήτημα της προαγωγής των δικαστών¹⁶. Δεδομένου ότι η αντιμετώπιση των ανωτέρω ανησυχιών θα απαιτούσε αναθεώρηση του Συντάγματος, καθώς και αναθεώρηση του κανονισμού της Βουλής, στον νέο Κώδικα, σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, γίνεται προσπάθεια να περιοριστεί η διακριτική ευχέρεια του Υπουργικού Συμβουλίου, μέσω της συμπερίληψης κριτηρίου αρχαιότητας για την επιλεξιμότητα των υποψηφίων δικαστών: στο εξής, μόνο οι αρχαιότεροι δικαστές είναι επιλέξιμοι ως αντιπρόεδροι των Ανωτάτων Δικαστηρίων. Παρόμοιοι περιορισμοί προβλέπονται επίσης για τις θέσεις των προέδρων των Ανωτάτων Δικαστηρίων.

Ο νόμος για τον οργανισμό των δικαστηρίων και την κατάσταση των δικαστικών λειτουργιών έχει ψηφιστεί. Ο Κώδικας οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργιών¹⁷ ψηφίστηκε από τη Βουλή στις 6 Ιουνίου 2022¹⁸. Στόχος της

του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου η επιλογή γίνεται μεταξύ των δέκα αρχαιότερων από τους δικαστικούς λειτουργούς, που έχουν τα τυπικά προσόντα, όταν η προς πλήρωση θέση είναι μία. Για κάθε μία επιπλέον θέση, ο αριθμός των υποψηφίων προς επιλογή αυξάνεται κατά τέσσερις.»

¹³ Όσον αφορά όλα τα άλλα μέλη του δικαστικού σώματος, βλ. ανωτέρω, σ. 3.

¹⁴ Άρθρο 90 παράγραφος 6: «Οι αποφάσεις ή οι πράξεις κατά τις διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν προσβάλλονται στο Συμβούλιο της Επικρατείας». Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, παρά τις διατάξεις του άρθρου 90 παράγραφος 6 του Συντάγματος, μπορεί να ασκηθεί αίτηση ακύρωσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας κατά του προεδρικού διατάγματος διορισμού στη θέση προέδρου ή αντιπροέδρου. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν μπορεί να ελέγξει την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας του Υπουργικού Συμβουλίου όσον αφορά το πρόσωπο που επελέγη για τη θέση ή τα αξιολογούμενα κριτήρια για την επιλογή αυτή. Κρίνονται πάντως παραδεκτά οι λόγοι ακύρωσης που αφορούν τους όρους ή τις προϋποθέσεις της προαγωγής που καθορίζονται απευθείας από τις συνταγματικές διατάξεις και όχι από τον νομοθέτη.

¹⁵ Σύσταση CM/Rec(2010)12 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη σχετικά με τους δικαστές: ανεξαρτησία, αποδοτικότητα και αρμοδιότητες, παράγραφοι 46-48.

¹⁶ Το άρθρο 59 παράγραφος 3 του νόμου δεν προβλέπει αλλαγές όσον αφορά τη μη συμμετοχή των δικαστών, την ισχυρή επιρροή της εκτελεστικής εξουσίας και την απουσία ένδικων μέσων στη διαδικασία διορισμού στις ανώτατες θέσεις δικαστών και εισαγγελέων. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το εν λόγω νομοσχέδιο, βλ. επόμενη παράγραφο στο κυρίως κείμενο.

¹⁷ Στο πλαίσιο της έκθεσης του 2021 για το κράτος δικαίου, οι ελληνικές αρχές ανέφεραν ότι βρίσκεται υπό κατάρτιση σχέδιο νόμου, η ψήφιση του οποίου είχε προγραμματιστεί για το τρίτο τρίμηνο του 2021, με σκοπό την τροποποίηση του «κώδικα οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργιών», ώστε να εκσυγχρονιστεί το σύστημα προαγωγής των δικαστών και των εισαγγελέων. Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 4.

¹⁸ Βλ. και ανωτέρω. Γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Το νομοσχέδιο δημοσιεύθηκε επίσης στον ιστότοπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Το νομοσχέδιο εξετάστηκε επίσης στο πλαίσιο τόσο της ενισχυμένης εποπτείας όσο και του εθνικού σχεδίου

νομοθεσίας είναι να επηρεάσει θετικά την αποδοτικότητα και την ποιότητα της δικαιοσύνης, ιδίως όσον αφορά τη χρήση από τους δικαστές ψηφιοποιημένων διαδικασιών και την επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης¹⁹. Επιπλέον, το νομοσχέδιο προβλέπει κριτήρια για την προαγωγή δικαστών και εισαγγελέων, όπως ποσοτικές και ποιοτικές επιδόσεις. Τα κριτήρια αυτά λαμβάνουν υπόψη τη δυσκολία των υποθέσεων που εξέτασαν οι δικαστές, την αποδοτικότητα στην απονομή της δικαιοσύνης και τις επαγγελματικές γνώσεις που αποκτήθηκαν από τους δικαστές, μεταξύ άλλων στο πλαίσιο της συμμετοχής τους σε σεμινάρια που διοργανώνονται από την Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών²⁰.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας και το Ελεγκτικό Συνέδριο λαμβάνουν μέτρα για τη διασφάλιση προτύπων ακεραιότητας των μελών τους. Μετά την έγκριση του Κώδικα Δεοντολογίας του Ελεγκτικού Συνεδρίου το 2020, ο οποίος έχει πλέον τεθεί σε εφαρμογή²¹, το Συμβούλιο της Επικρατείας ενέκρινε κώδικα δεοντολογίας για τα μέλη του στις 23 Μαρτίου 2022²². Αμφότερα τα έγγραφα λαμβάνουν υπόψη τις βέλτιστες πρακτικές και τα διεθνή κείμενα στον τομέα αυτόν, συμπεριλαμβανομένων των λεγόμενων «αρχών δικαστικής δεοντολογίας της Μπανγκαλόρ»²³. Οι κώδικες δεοντολογίας εφαρμόζονται υπό την ευθύνη επιτροπής. Όσον αφορά το Συμβούλιο της Επικρατείας, η επιτροπή αποτελείται από τον πρόεδρο και δύο συμβούλους που προτείνονται από την Ολομέλεια και την Ένωση Δικαστικών Λειτουργιών Συμβουλίου της Επικρατείας. Όσον αφορά το Ελεγκτικό Συνέδριο, η επιτροπή αποτελείται από τον αντιπρόεδρο και έναν σύμβουλο που προτείνονται από την Ολομέλεια και έναν δικαστή που προτείνεται από την Ένωση Δικαστικών Λειτουργιών Ελεγκτικού Συνεδρίου²⁴. Όσον αφορά την αστική και την ποινική δικαιοσύνη, η ειδική ομάδα εργασίας που συστάθηκε από τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου για την κατάρτιση κώδικα δεοντολογίας συνεχίζει ενεργά τις δραστηριότητές της²⁵.

ανάκαμψης και ανθεκτικότητας. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022), Enhanced Surveillance Report (Εκθεση ενισχυμένης εποπτείας), Ελλάδα, σ.14.

¹⁹ Οι δικαστές που καθυστερούν αδικαιολόγητα την έκδοση των αποφάσεών τους μπορεί να αντιμετωπίσουν πειθαρχικές διαδικασίες, κατά το άρθρο 109 του νόμου.

²⁰ Η Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων θεωρεί ότι το σχέδιο διατάξεων σχετικά με την προαγωγή και τις πειθαρχικές διαδικασίες των δικαστών δεν εγείρει κανένα ζήτημα όσον αφορά την ανεξαρτησία του δικαστικού σώματος. Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων στο πλαίσιο της επίσκεψης στην Ελλάδα, καθώς και γραπτές παρατηρήσεις επί του νομοσχεδίου που δημοσιεύτηκαν στον ιστότοπο της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων. Όλες οι παρατηρήσεις της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων ελήφθησαν υπόψη από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την εκπόνηση του σχεδίου. Δελτίο Τύπου της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων της 8ης Απριλίου 2022, που δημοσιεύθηκε στον ιστότοπο της εν λόγω Ένωσης, και γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 1.

²¹ «Χάρτης δεοντολογίας των δικαστικών λειτουργιών του Ελεγκτικού Συνεδρίου», ΦΕΚ 4942Β/9.11.2020. Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 5, και έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 4, υποσημείωση 22.

²² Δημοσιεύθηκε στον ιστότοπο του Συμβουλίου της Επικρατείας στις 23 Μαρτίου 2022. Γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από το Συμβούλιο της Επικρατείας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

²³ Ιδίως όσον αφορά τις βασικές αξίες του δικαστικού σώματος: Ανεξαρτησία, αμεροληψία, ακεραιότητα, ευπρέπεια, ισότητα, ικανότητα και επιμέλεια. Το Συμβούλιο της Επικρατείας αναφέρεται στις «αρχές της Μπανγκαλόρ» στην παράγραφο 4 και το Ελεγκτικό Συνέδριο στην παράγραφο 6 των αντίστοιχων κωδικών δεοντολογίας. Για τις αρχές της Μπανγκαλόρ βλ. https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf.

²⁴ Πληροφορίες που ελήφθησαν από το Ελεγκτικό Συνέδριο και το Συμβούλιο της Επικρατείας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

²⁵ Κυρίως λόγω της ανάγκης αναδιάρθρωσης της ομάδας εργασίας μετά τη συνταξιοδότηση ορισμένων μελών της, σημειώθηκε κάποια καθυστέρηση. Ο πρόεδρος της ομάδας εργασίας συνταξιοδοτήθηκε και

Ποιότητα

Η ψηφιοποίηση της διοικητικής δικαιοσύνης έχει παρουσιάσει ικανοποιητική πρόοδο, ενώ απαιτούνται περαιτέρω μέτρα για την αντιμετώπιση των ελλείψεων στην ψηφιοποίηση όλων των δικαστικών κλάδων, συμπεριλαμβανομένης της πολιτικής δικαιοσύνης²⁶. Στη διοικητική δικαιοσύνη, τα κεντρικά συστήματα διαχείρισης υποθέσεων και νομολογίας είναι πλέον πλήρως λειτουργικά, και διαθέτουν μια πύλη μέσω της οποίας όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση σε ενοποιημένη βάση δεδομένων για τη διοικητική δικαιοσύνη. Μέσω του συστήματος, οι δικηγόροι και οι δημόσιοι φορείς λαμβάνουν επικαιροποιημένες πληροφορίες και μπορούν να παρακολουθούν τη διαδικασία της υπόθεσης, καθώς και να καταθέτουν δικόγραφα για όλα τα είδη ενδίκων μέσων, συμπεριλαμβανομένων των εφέσεων, ηλεκτρονικά, μέσω της δικτυακής πύλης της Ολομέλειας των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος. Μέσω του συστήματος μπορεί επίσης να ζητηθεί νομική συνδρομή από τους αιτούντες που τη δικαιούνται. Επιπλέον, μέσω του ίδιου συστήματος, γίνεται ηλεκτρονικά η διαχείριση των εγγράφων, όπως και η κοινοποίηση αποφάσεων και η κατάθεση αιτήσεων έκδοσης πιστοποιητικών²⁷. Οι δικηγόροι μπορούν επίσης να καταθέτουν διαδικαστικά έγγραφα στα διοικητικά δικαστήρια μέσω της δικτυακής πύλης της Ολομέλειας των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος²⁸. Πλήρως ανωνυμοποιημένη νομολογία διατίθεται στο κοινό μέσω της δικτυακής πύλης για τη διοικητική δικαιοσύνη²⁹. Όσον αφορά τα αστικά και ποινικά δικαστήρια, τον Δεκέμβριο του 2021 εγκαινιάστηκε μια νέα πλατφόρμα³⁰ η οποία παρέχει πληροφορίες σε πραγματικό χρόνο σχετικά με τα πινάκια υποθέσεων και τις ακροαματικές διαδικασίες³¹. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν ελλείψεις στην πολιτική δικαιοσύνη, ιδίως όσον αφορά τη δυνατότητα των δικαστηρίων να επικοινωνούν ηλεκτρονικά με ασφαλή τρόπο μεταξύ τους, καθώς και με επαγγελματίες του νομικού κλάδου και άλλους φορείς, και όσον αφορά τη χρήση ψηφιακών λύσεων για την κίνηση και την παρακολούθηση διαδικασιών σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις³². Η ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης έχει προσδιοριστεί ως ένας από τους τομείς προτεραιότητας στο εθνικό σχέδιο ανάκαμψης και

αντικαταστάθηκε από τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου τον Απρίλιο του 2022 και οι εργασίες σχετικά με το σχέδιο κώδικα συνεχίστηκαν.

²⁶ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 4-5.

²⁷ Ένωση Ευρωπαϊκών Διοικητικών Δικαστών, Παρατηρήσεις για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 12-13.

²⁸ Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 11-19.

²⁹ Ο.π. Για τον ιστότοπο της πύλης της διοικητικής δικαιοσύνης βλ. <http://www.adjustice.gr/>. Υπουργείο Δικαιοσύνης (2021), Σύνοψη παρουσίασης του ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης δικαστικών υποθέσεων για τη διοικητική δικαιοσύνη.

³⁰ dikes.moj.gov.gr (μέσω της πύλης: portal.gov.gr). Κάθε πρόσωπο που επιθυμεί να ενημερωθεί σχετικά με μια συγκεκριμένη δίκη έχει πρόσβαση σε όλες τις υποθέσεις που έχουν εγγραφεί στο ημερήσιο πινάκιο των δικαστηρίων. Παρέχεται η δυνατότητα σε όλους τους ενδιαφερόμενους να αναζητήσουν μια υπόθεση με βάση τον αριθμό του δικαστικού κτιρίου ή τον αριθμό αίθουσας, ή ακόμα και τον κωδικό πινακίου, χωρίς να απαιτείται επαλήθευση ταυτότητας ή ειδική διαδικασία εγγραφής.

³¹ Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 16, www.solon.gov.gr.

³² Διαγράμματα 43, 44 και 46, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022. Σε ορισμένους τομείς, για παράδειγμα στην έκδοση ψηφιακών δικαστικών πιστοποιητικών, παρατηρούνται σημαντικές καθυστερήσεις κυρίως λόγω της έλλειψης προσωπικού ικανού να διαχειρίζεται τα σχετικά ψηφιακά εργαλεία. Οι πληροφορίες ελήφθησαν από τον Δικηγορικό Σύλλογο στο πλαίσιο της επίσκεψης στην Ελλάδα.

ανθεκτικότητας (ΣΑΑ)³³ σε συνδυασμό με ένα σημαντικό πρόγραμμα για την αναβάθμιση των υφιστάμενων δικαστικών κτιρίων και την κατασκευή νέων κτιρίων, λαμβανομένων υπόψη των αναγκών της ψηφιακής δικαιοσύνης³⁴.

Η κυβέρνηση λαμβάνει μέτρα που αποσκοπούν στη βελτίωση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στη δικαιοσύνη. Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν δυσκολίες όσον αφορά την πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη³⁵. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης έχει δεσμευτεί να συνεχίσει να βελτιώνει την προσβασιμότητα των δικαστικών κτιρίων για τα άτομα με αναπηρία έως το 2027, ώστε να καλυφθούν όλα τα δικαστικά κτίρια της Ελλάδας. Επιπλέον, η δυνατότητα βελτίωσης της προσβασιμότητας για κωφούς και βαρήκοους στις αίθουσες των δικαστηρίων μέσω της χρήσης ψηφιοποιημένων διαδικασιών, σε συνδυασμό με τις υφιστάμενες υποδομές, δρομολογήθηκε το 2022 και προβλέπεται να ολοκληρωθεί το 2026³⁶.

Η εφαρμογή του συστήματος συλλογής δικαστικών στατιστικών στοιχείων σημειώνει πρόοδο. Στα τέλη του 2020 συστάθηκε Γραφείο συλλογής και επεξεργασίας δικαστικών στατιστικών στοιχείων στο πλαίσιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης³⁷, με αντικείμενο τη συστηματική συλλογή ποσοτικών και ποιοτικών στατιστικών στοιχείων³⁸. Η λειτουργία του Γραφείου επισημοποιείται³⁹ με προεδρικό διάταγμα⁴⁰, το οποίο εκπονείται επί του παρόντος από το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Στο εγγύς μέλλον θα προκηρυχθεί πρόσκληση για την προμήθεια των σχετικών υποδομών και υπηρεσιών⁴¹.

Η Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών μεταρρυθμίστηκε τον Δεκέμβριο του 2021 με σκοπό τη βελτίωση της κατάρτισης των δικαστών. Η μεταρρύθμιση της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών⁴² αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας της κατάρτισης των δικαστών. Η Σχολή παρέχει εισαγωγική και διά βίου κατάρτιση στους δικαστές,

³³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έκθεση σχετικά με την υλοποίηση του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας 2022, σ. 40.

³⁴ Πληροφορίες που υπέβαλε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 8-9, και πληροφορίες που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

³⁵ Όπως η διαθεσιμότητα πληροφοριών σε προσβάσιμη μορφή, η διαθεσιμότητα ψηφιακών λύσεων για αστικές, εμπορικές, διοικητικές και ποινικές υποθέσεις ενώπιον των πρωτοδικείων ή η έλλειψη προσαρμοσμένης μεθόδου εναλλακτικής επίλυσης διαφορών. Διάγραμμα 29, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022.

³⁶ Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 8-9.

³⁷ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 5.

³⁸ Το έργο αυτό θα αναπτυχθεί περαιτέρω στο πλαίσιο του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022), Έκθεση σχετικά με την υλοποίηση του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας, σ. 42.

³⁹ Το γραφείο παρέχει ήδη δικαστικά στατιστικά στοιχεία τα οποία δημοσιεύονται τακτικά στον ιστότοπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

⁴⁰ «Συγκρότηση, οργάνωση και λειτουργία του Γραφείου Συλλογής και Επεξεργασίας Δικαστικών Στατιστικών Στοιχείων στην Κεντρική Υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης», προεδρικό διάταγμα 47/2022 που δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα Α' 114 της 17.06.2022. Στο άρθρο 4 του διατάγματος προβλέπεται ότι το γραφείο θα είναι αρμόδιο για τη συλλογή και τη διαβίβαση δικαστικών στατιστικών στοιχείων στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (CEPEJ) του Συμβουλίου της Ευρώπης.

⁴¹ Πληροφορίες που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁴² «Μεταρρυθμίσεις στο νομοθετικό πλαίσιο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών», νόμος 4871/2021 της 10ης Δεκεμβρίου 2021. Για τον ιστότοπο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών, βλ. <https://www.esdi.gr/>.

συμπεριλαμβανομένων, για πρώτη φορά, των ειρηνοδικών⁴³, με τακτικά υποχρεωτικά προγράμματα κατάρτισης. Προβλέπονται ειδικά προγράμματα κατάρτισης για τους δικαστές όλων των κλάδων και βαθμίδων που καλούνται να εφαρμόσουν νέους νόμους και κανονισμούς. Επιπλέον, τα διεθνή προγράμματα κατάρτισης ή επιμόρφωσης των δικαστών θα επεκταθούν ως αποτέλεσμα της συνεργασίας της Σχολής με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο και την Ακαδημία Ευρωπαϊκού Δικαίου⁴⁴. Η κατάρτιση των εκπαιδευτών πραγματοποιείται σύμφωνα τις διατάξεις του ευρωπαϊκού δικτύου ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των υπευθύνων για την παροχή δικαστικής κατάρτισης⁴⁵. Για πρώτη φορά, ο κατάλογος των υποχρεωτικών μαθημάτων περιλαμβάνει τα δικαιώματα των παιδιών, καθώς και τις αρχές της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης⁴⁶. Η δεοντολογία και η καταπολέμηση της διαφθοράς αποτελούν βασικά μαθήματα στο πρόγραμμα σπουδών της Σχολής⁴⁷.

Η προγραμματισμένη δημιουργία Εθνικής Σχολής Δικαστικών Υπαλλήλων αποσκοπεί στη διασφάλιση της παροχής καλύτερης συνδρομής στους δικαστές. Η αναλογία δικαστών/δικαστικών υπαλλήλων μειώνεται από το 2015 και ανέρχεται επί του παρόντος σε 1,09 δικαστικούς υπαλλήλους ανά δικαστή⁴⁸. Στόχος του Υπουργείου Δικαιοσύνης είναι να αυξηθεί η αναλογία αυτή σε τρεις δικαστικούς υπαλλήλους ανά δικαστή⁴⁹. Η προγραμματισμένη δημιουργία Εθνικής Σχολής Δικαστικών Υπαλλήλων⁵⁰ αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας της συνδρομής που παρέχεται στους δικαστές, καθώς και της

⁴³ Οι ειρηνοδικές προεδρεύουν των ειρηνοδικείων που είναι τα κατώτερα δικαιοδοτικά όργανα.

⁴⁴ Από τον Μάρτιο του 2022 η Σχολή έχει συμμετάσχει σε σεμινάρια σχετικά με το φορολογικό δίκαιο της ΕΕ, τη νομική γλωσσική κατάρτιση σχετικά με τη συνεργασία στον τομέα του ασύλου και των προσφύγων, τους κανονισμούς «Βρυξέλλες Ια», «Ρώμη Ι» και «Ρώμη ΙΙ», και την ανάκτηση και δήμευση περιουσιακών στοιχείων στην ΕΕ, <https://www.esdi.gr/%ce%b4%ce%b9%ce%b5%ce%b8%ce%bd%ce%b5%ce%af%cf%82-%cf%83%cf%87%ce%ad%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/>. Τα σεμινάρια διοργανώθηκαν από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Κατάρτισης Δικαστικών (ΕΔΚΔ).

⁴⁵ Νόμος 4871/2021, άρθρο 47 και πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 10-11.

⁴⁶ Ο.π., άρθρο 42γ. Βλ. επίσης: Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών (2022), «Πρόγραμμα σπουδών 28ης εκπαιδευτικής σειράς κατεύθυνσης διοικητικής δικαιοσύνης», «Ημερίδες: γ. «Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ — Δικαιώματα των παιδιών — φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη», σ. 4· Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών (2022), «Πρόγραμμα σπουδών 28ης εκπαιδευτικής σειράς, κατευθύνσεις πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης καθώς και ειρηνοδικών», «Ημερίδες: γ. «Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ — Δικαιώματα των παιδιών — φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη», σ. 4· Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών (2022), «Πρόγραμμα σπουδών 28ης εκπαιδευτικής σειράς κατεύθυνσης εισαγγελέων», «Ημερίδες: γ. «Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ — Δικαιώματα των παιδιών — φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη», σ. 4. Από τις 5 έως τις 6 Μαΐου 2022 πραγματοποιήθηκε εκπαιδευτικό σεμινάριο για δικαστές και εισαγγελείς σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών και τη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη, https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2022/05/programmsemmap_2022.pdf.

⁴⁷ Πληροφορίες που ελήφθησαν από εκπροσώπους της Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁴⁸ Η αναλογία μεταξύ επαγγελματιών δικαστών και υπαλλήλων μειώθηκε σημαντικά στην Ελλάδα από το 2015 (1 δικαστής ανά 2,53 υπαλλήλους) έως το 2020 (1 δικαστής ανά 1,09 υπαλλήλους). CEPEJ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης) (2021), Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States (Μελέτη για τη λειτουργία των δικαστικών συστημάτων στα κράτη μέλη της ΕΕ), σ. 640.

⁴⁹ Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 10-11.

⁵⁰ Ο Κώδικας Δικαστικών Υπαλλήλων εκδόθηκε στις 24 Απριλίου 2021· Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 5.

ποιότητας της διαχείρισης των δικαστηρίων⁵¹. Τα δικαστήρια θα έχουν τη δυνατότητα να προσλαμβάνουν απευθείας δικαστικούς υπαλλήλους από την Εθνική Σχολή Δικαστικών Υπαλλήλων. Η κατάρτιση και η δια βίου μάθηση των δικαστικών υπαλλήλων από την Εθνική Σχολή Δικαστικών Υπαλλήλων θα καλύπτει θέματα απαραίτητα για τα καθήκοντά τους, συμπεριλαμβανομένων της διαχείρισης και της οργάνωσης των δικαστικών υπηρεσιών, ψηφιακών δεξιοτήτων και του δικονομικού και ουσιαστικού δικαίου⁵². Επιπλέον, οι υπάλληλοι του δημόσιου τομέα θα έχουν τη δυνατότητα να μετατεθούν σε δικαστικές υπηρεσίες και να γίνουν δικαστικοί υπάλληλοι πλήρους απασχόλησης κατόπιν αξιολόγησης από το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο⁵³. Οι υπάλληλοι που ειδικεύονται στις τεχνολογίες των πληροφοριών θα έχουν επίσης τη δυνατότητα να μετατεθούν στο Συμβούλιο της Επικρατείας και στα διοικητικά δικαστήρια⁵⁴.

Η μεταρρύθμιση του δικαστικού χάρτη βρίσκεται σε εξέλιξη. Όσον αφορά τη διοικητική δικαιοσύνη, η ομάδα εργασίας για τη μεταρρύθμιση του δικαστικού χάρτη, η οποία συστάθηκε με πράξη του προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας της 24ης Μαρτίου 2021, συνεχίζει τις εργασίες της⁵⁵. Τα σχετικά θέματα έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο διαβούλευσης με όλα τα διοικητικά δικαστήρια και επί του παρόντος βρίσκονται υπό διαβούλευση με τους δικηγορικούς συλλόγους όλης της χώρας⁵⁶. Όσον αφορά την πολιτική και ποινική δικαιοσύνη, το Υπουργείο Δικαιοσύνης υπέγραψε στις 30 Μαρτίου 2022 συμφωνία με τη Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης για τη στήριξη της μεταρρύθμισης του δικαστικού χάρτη. Στο πλαίσιο της τεχνικής βοήθειας θα προταθεί ένα ολοκληρωμένο σχέδιο μεταρρύθμισης του δικαστικού χάρτη το οποίο πρέπει να υποβληθεί προς διαβούλευση με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, προκειμένου να καταρτιστεί σχέδιο νόμου έως το τέλος του 2023⁵⁷. Εάν η μεταρρύθμιση αφορά το ζήτημα της μετάθεσης δικαστών, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, οι δικαστές που θα μετατεθούν κατά τη διάρκεια της μεταρρύθμισης χωρίς τη συναίνεσή τους θα πρέπει να επωφεληθούν από δικονομικές εγγυήσεις, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι δεν θα διακυβευτεί η ανεξαρτησία τους⁵⁸.

⁵¹ Η Εθνική Σχολή Δικαστικών Υπαλλήλων θα δημιουργηθεί με τη στήριξη του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας. Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 10.

⁵² Ο.π.

⁵³ «Κώδικας Δικαστικών Υπαλλήλων», νόμος 4798/2021, άρθρο 238. Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 10.

⁵⁴ Νόμος 4745/2020, «Ρυθμίσεις για την επιτάχυνση της εκδίκασης εκκρεμών υποθέσεων», άρθρο 37, και νόμος 4842/2021 «Ταχεία πολιτική δίκη», άρθρο 93. Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 9.

⁵⁵ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 5.

⁵⁶ Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 17.

⁵⁷ Ο.π. Η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση αποτελεί μέρος του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας.

⁵⁸ Σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, επιτρέπεται η μετάθεση δικαστών χωρίς τη συναίνεσή τους, υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχουν επαρκείς εγγυήσεις. Αυτές οι εγγυήσεις περιλαμβάνουν την απαίτηση σύμφωνα με την οποία ο δικαστής δεν επιτρέπεται να μετατεθεί σε δικαστήριο κατώτερου βαθμού, καθώς και τη δυνατότητα του δικαστή να προσφύγει σε διαδικασίες δικαστικού ελέγχου. Σύσταση CM/Rec(2010)12 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, παράγραφος 52· Ευρωπαϊκός Χάρτης για το καθεστώς των δικαστών, άρθρα 1.4., 3.4· Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δικαστικών Συμβουλίων, Development of Minimal Judicial Standards III - Minimum Standards regarding evaluation of professional performance and irremovability of members of the judiciary – Report 2012-2013 (Ανάπτυξη ελάχιστων δικαστικών προτύπων III — Ελάχιστα πρότυπα για την αξιολόγηση των επαγγελματικών επιδόσεων και τη μονιμότητα των μελών του δικαστικού σώματος — Έκθεση 2012-2013) πρόταση 4.21· απόφαση του

Αποδοτικότητα

Η πολιτική δικαιοσύνη εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προκλήσεις όσον αφορά τη συνολική αποδοτικότητά της, ενώ παρατηρούνται βελτιώσεις στη διοικητική δικαιοσύνη. Οι στατιστικές για τη δικαιοσύνη δείχνουν ότι το σύστημα των πολιτικών δικαστηρίων αντιμετωπίζει προκλήσεις όσον αφορά την αποδοτικότητά του, καθώς ο χρόνος που απαιτείται για την εκδίκαση των αστικών και των εμπορικών υποθέσεων αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας σε πρώτο βαθμό έχει αυξηθεί (637 ημέρες το 2019⁵⁹ σε σύγκριση με 559 ημέρες το 2018)⁶⁰. Στη διοικητική δικαιοσύνη, το ποσοστό διεκπεραίωσης παρέμεινε υψηλό (162,8 % το 2020 έναντι 163,5 % το 2018⁶¹) και ο χρόνος εκδίκασης έχει μειωθεί (σε 551 το 2020 από 601 ημέρες το 2018)⁶².

Η έγκριση του αναθεωρημένου Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας επιδιώκει να επιφέρει βελτιώσεις όσον αφορά τις καθυστερήσεις και τη συνοχή της νομολογίας. Στις 13 Οκτωβρίου 2021 εγκρίθηκε ο νέος Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας⁶³ με στόχο τον εκσυγχρονισμό της πολιτικής δικονομίας. Ειδικές διατάξεις του νέου κώδικα εισάγουν τη γενική χρήση ψηφιοποιημένων διαδικασιών⁶⁴ και ορισμένες άλλες καινοτομίες⁶⁵, και συγκεκριμένα πιλοτικές δίκες σε αστικές υποθέσεις⁶⁶. Η διαδικασία αυτή επιτρέπει στον Άρειο Πάγο να αποφαινεται επί νομικού ζητήματος που υποβάλλεται ενώπιόν του από τριμελές συμβούλιο⁶⁷ έπειτα από αίτηση διαδίκου σε εκκρεμή υπόθεση ή κατόπιν υποβολής προδικαστικού ερωτήματος από δικαστή κατώτερου δικαστηρίου. Η διάταξη αυτή αποσκοπεί στον χειρισμό νομικών θεμάτων που αφορούν ευρύ κύκλο ενδιαφερόμενων μερών, με στόχο την παροχή ασφάλειας δικαίου, ενώ παράλληλα συμβάλλει στην ταχεία επίλυση των συγκεκριμένων υποθέσεων⁶⁸. Λαμβανομένων υπόψη των σημαντικών καινοτομιών που

Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, της 9ης Μαρτίου 2021, Bilgen κατά Τουρκίας, 1571/07, σκέψη 96.

⁵⁹ Δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για το 2020 για τις αστικές και εμπορικές υποθέσεις.

⁶⁰ Διάγραμμα 6, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022.

⁶¹ Διάγραμμα 12, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022. Δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για το 2019 για τη διοικητική δικαιοσύνη.

⁶² Διάγραμμα 8, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022.

⁶³ Νόμος 4842/2021, «Ταχεία πολιτική δίκη, προσαρμογή των διατάξεων της πολιτικής δικονομίας για την ψηφιοποίηση της πολιτικής δικαιοσύνης, άλλες τροποποιήσεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και λοιπές επείγουσες διατάξεις».

⁶⁴ Συγκεκριμένα, τα άρθρα 122Α, 959Α, 1054 παράγραφος 4 του νόμου 4842/2021.

⁶⁵ Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 18-19.

⁶⁶ Άρθρο 20Α του Κώδικα. Μια συγκριτική μελέτη σχετικά με τη νομοθεσία και τις πρακτικές σχετικά με τις διαδικασίες έκδοσης πιλοτικών αποφάσεων αποτέλεσε μέρος ενός έργου της τεχνικής βοήθειας που παρέχει η Επιτροπή (από τις 30 Ιουνίου 2020 έως τις 5 Ιουλίου 2022) στο Υπουργείο Δικαιοσύνης της Ελλάδας μέσω του γενικού έργου με τίτλο «Ενίσχυση της μεταρρύθμισης του δικαστικού συστήματος στην Ελλάδα», το οποίο χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων. Η διαδικασία της πιλοτικής δίκης ακολουθεί το παράδειγμα της ίδιας πρακτικής στη διοικητική δικαιοσύνη που θεσπίστηκε για πρώτη φορά με το άρθρο 1 του νόμου 3900/2010 «Εξορθολογισμός διαδικασιών και επιτάχυνση της διοικητικής δίκης».

⁶⁷ Απαρτίζεται από τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου, τον αρχαιότερο στην ιεραρχία αντιπρόεδρο και τον αρμόδιο επί της ουσίας αντιπρόεδρο ή τον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου.

⁶⁸ Η Ένωση Δικαστών και ο Δικηγορικός Σύλλογος εξέφρασαν αμφιβολίες ως προς την αναμενόμενη αποδοτικότητα των πιλοτικών δικών στην πολιτική δικονομία. Και οι δύο θεωρούν ότι η διαδικασία αφορά πολύ λίγες υποθέσεις και ότι θα έχει πολύ περιορισμένο αντίκτυπο στην επιτάχυνση των διαδικασιών. Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Ένωση Δικαστών και τον Δικηγορικό Σύλλογο κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης συμφωνεί ότι η διαδικασία θα χρησιμοποιείται μία ή δύο φορές ετησίως αλλά θεωρεί ότι η επίδρασή της στην επιτάχυνση της απονομής δικαιοσύνης θα είναι θετική. Γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

εισάγει ο κώδικας στο νομικό σύστημα, η κατάρτιση των επαγγελματιών, συμπεριλαμβανομένων των δικαστών και των δικηγόρων⁶⁹, θα συμβάλει στην ταχεία εφαρμογή του αναθεωρημένου Κώδικα.

II. ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ

Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ)⁷⁰ επιβλέπει την εφαρμογή του εθνικού σχεδίου δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς για την περίοδο 2022-2025, διεξάγει έρευνες σχετικά με υποθέσεις διαφθοράς, παρακολουθεί την εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν τις δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης και τις δραστηριότητες άσκησης πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων, λαμβάνει δε τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση της συνεκτικότητας και της αποτελεσματικότητας της εθνικής στρατηγικής, με ιδιαίτερη έμφαση στον συντονισμό των ελεγκτικών σωμάτων και στην αποδοτικότητα των ενεργειών τους, και παρέχει σχετικές οδηγίες. Η Γενική Διεύθυνση Σώματος Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος (ΓΔ ΣΔΟΕ) είναι η υπηρεσία επιβολής του νόμου που υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομικών και επικεντρώνεται κυρίως στον εντοπισμό υποθέσεων απάτης και διαφθοράς⁷¹. Η Διεύθυνση Εσωτερικών Υποθέσεων είναι επιφορτισμένη με την αντιμετώπιση της διαφθοράς εντός της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων (Α.Α.Δ.Ε)⁷².

Σύμφωνα με την αντίληψη εμπειρογνομόνων και της επιχειρηματικής κοινότητας σχετικά με τη διαφθορά στον δημόσιο τομέα, το επίπεδο διαφθοράς στον δημόσιο τομέα είναι υψηλό. Στον δείκτη αντίληψης της διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας για το 2022, η Ελλάδα βαθμολογήθηκε με 49/100, και κατέλαβε τη 17^η θέση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τη 58^η παγκοσμίως⁷³. Η αντίληψη αυτή παραμένει σχετικά σταθερή κατά την τελευταία πενταετία⁷⁴. Σύμφωνα με το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο του 2022 για τη διαφθορά, το 98 % όσων απάντησαν θεωρούν ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη στη χώρα τους (ενωσιακός μέσος όρος: 68 %) και το 59 % όσων απάντησαν αισθάνονται ότι επηρεάζονται

⁶⁹ Στις 29 Μαρτίου 2022 ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών διοργάνωσε ένα πρώτο σεμινάριο κατάρτισης που απευθυνόταν σε δικηγόρους, σχετικά με τις καινοτομίες στην πολιτική δικονομία. Βλ. τον ιστότοπο του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, <https://www.dsa.gr/>.

⁷⁰ Σύμφωνα με το ορόσημο που προβλέπεται στο ελληνικό σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ), θα κατασκευαστούν νέες επιχειρηματικές εγκαταστάσεις για την ΕΑΔ έως το τέλος του 2025. Η ΕΑΔ είναι η εντεταλμένη ελληνική αρχή που είναι αρμόδια για τον συντονισμό της καταπολέμησης της απάτης (AFCOS) σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 883/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Σεπτεμβρίου 2013 (ΕΕ L 248). Η ΕΑΔ υπόκειται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο.

⁷¹ Το προσωπικό του ΣΔΟΕ αποτελείται από 45 υπαλλήλους που υπηρετούν στην κεντρική μονάδα και 193 υπαλλήλους και ελεγκτές στις επιχειρησιακές διευθύνσεις. Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 22.

⁷² Άλλα καθήκοντα περιλαμβάνουν την παρακολούθηση πειθαρχικών παραπτώματων, τη διασφάλιση της νόμιμης συμπεριφοράς των υπαλλήλων της Α.Α.Δ.Ε., καθώς και τη διερεύνηση της περιουσιακής τους κατάστασης. Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 23.

⁷³ Transparency International (Διεθνής Διαφάνεια) (2022), Corruption Perception Index 2021 (Δείκτης αντίληψης της διαφθοράς 2021), σ. 2-3. Το επίπεδο της εκλαμβανόμενης διαφθοράς κατηγοριοποιείται ως εξής: χαμηλό (η αντίληψη των εμπειρογνομόνων και των διευθυντικών στελεχών επιχειρήσεων για τη διαφθορά στον δημόσιο τομέα υπερβαίνει το 79)· σχετικά χαμηλό (βαθμολογίες μεταξύ 79-60), σχετικά υψηλό (βαθμολογίες μεταξύ 59-50), υψηλό (βαθμολογία κάτω του 50).

⁷⁴ Το 2017 η βαθμολογία ήταν 48, ενώ το 2021 η βαθμολογία είναι 49. Η βαθμολογία σημειώνει σημαντική αύξηση/μείωση όταν μεταβάλλεται πάνω από πέντε μονάδες· βελτίωση/επιδείνωση όταν μεταβάλλεται από 4 έως 5 μονάδες· είναι σχετικά σταθερή όταν μεταβάλλεται από 1 έως 3 μονάδες κατά την τελευταία πενταετία.

προσωπικά από τη διαφθορά στην καθημερινή τους ζωή (ενωσιακός μέσος όρος: 24 %)⁷⁵. Όσον αφορά τις επιχειρήσεις, το 90 % των εταιρειών θεωρούν ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη (ενωσιακός μέσος όρος: 63 %) και το 76 % πιστεύουν ότι η διαφθορά αποτελεί πρόβλημα για την επιχειρηματική δραστηριότητα (ενωσιακός μέσος όρος: 34 %)⁷⁶. Επιπλέον, το 30 % όσων απάντησαν θεωρούν ότι υπάρχουν αρκετές επιτυχείς ποινικές διώξεις, ώστε να αποτρέπονται τα άτομα από πρακτικές διαφθοράς (ενωσιακός μέσος όρος: 34 %)⁷⁷, ενώ το 19 % των εταιρειών πιστεύουν ότι τα άτομα και οι επιχειρήσεις που συλλαμβάνονται για δωροδοκία ανώτερου υπαλλήλου τιμωρούνται δεόντως (ενωσιακός μέσος όρος: 29 %)⁷⁸.

Οι οργανισμοί καταπολέμησης της διαφθοράς εξακολουθούν να αναπτύσσουν συνεργασία με ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς. Το 2021 η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ) συνέχισε να στηρίζει οντότητες τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα⁷⁹, παρέχοντας συμβουλές σχετικά με τη διαχείριση του κινδύνου απάτης⁸⁰ και αναπτύσσοντας πολιτικές για την καταπολέμηση της διαφθοράς⁸¹. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΑΔ υπέγραψε σειρά συμφωνιών με δημόσιους φορείς⁸². Το ίδιο έτος, η Διεύθυνση Εσωτερικών Υποθέσεων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων διεξήγαγε 85 ελέγχους ιδιοκτησίας των υπαλλήλων της Ανεξάρτητης Αρχής⁸³.

Εγκρίθηκε το νέο εθνικό σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς για την περίοδο 2022-2025. Μετά την ολοκλήρωση του εθνικού στρατηγικού σχεδίου δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς για την περίοδο 2018-2021, σύμφωνα με το σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ), τον Μάρτιο του 2022 το Υπουργικό Συμβούλιο ενέκρινε το εθνικό στρατηγικό σχέδιο δράσης για την περίοδο 2022-2025⁸⁴. Η εφαρμογή του εξακολουθεί να αποτελεί αρμοδιότητα της Εθνικής Αρχής Διαφάνειας. Η έλλειψη ευρείας

⁷⁵ Ειδικό Ευρωβαρόμετρο 523 για τη διαφθορά (2022). Τα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου σχετικά με την αντίληψη και την εμπειρία των πολιτών όσον αφορά τη διαφθορά επικαιροποιούνται ανά δύο έτη. Το προηγούμενο σύνολο δεδομένων είναι το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο 502 (2020).

⁷⁶ Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 507 σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ (2022). Τα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά επικαιροποιούνται ανά δύο έτη. Το προηγούμενο σύνολο δεδομένων είναι το Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 482 (2019).

⁷⁷ Ειδικό Ευρωβαρόμετρο 523 για τη διαφθορά (2022).

⁷⁸ Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 507 σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ (2022).

⁷⁹ Από τον Οκτώβριο του 2021 η ΕΑΔ έχει παραδώσει έξι διαδικτυακά σεμινάρια σχετικά με την ακεραιότητα στον ιδιωτικό τομέα. Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 45.

⁸⁰ Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁸¹ Ο.π.

⁸² Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 20.

⁸³ Πληροφορίες που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁸⁴ Με το άρθρο 1 του νόμου 4915/2022, το Συμβούλιο Υπουργών ενέκρινε το εθνικό στρατηγικό σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς 2022-2025. Στο πλαίσιο του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας, οι δράσεις που αφορούν το εθνικό σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς αναμένεται να υλοποιηθούν έως το τέλος του 2022, και συγκεκριμένα το ορόσημο αριθ. 210 σχετικά με την έγκριση, από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας, του εθνικού σχεδίου δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς για την περίοδο 2022-2025, συμπεριλαμβανομένου του προσδιορισμού: i) δράσεων για την ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας στο σύνολο της δημόσιας διοίκησης· ii) στοχευμένων παρεμβάσεων για τον εντοπισμό και την πρόληψη της διαφθοράς σε τομείς υψηλού κινδύνου (συμπεριλαμβανομένων, για παράδειγμα, της υγείας, των δημοσίων οικονομικών, των επενδύσεων)· iii) αναγκαίων ρυθμιστικών παρεμβάσεων σε επιλεγμένους τομείς πολιτικής.

συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών στη χάραξη στρατηγικών για την καταπολέμηση της διαφθοράς εξακολουθεί να αποτελεί πηγή ανησυχίας⁸⁵.

Προχώρησε περιορισμένος αριθμός διώξεων που σχετίζονταν με τη διαφθορά, μολονότι δεν έχει ακόμη επιτευχθεί πρόοδος όσον αφορά τις τελικές αποφάσεις. Τον Δεκέμβριο του 2021 οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα σχετικά με την ενεργητική και την παθητική δωροδοκία⁸⁶ τροποποιήθηκαν σύμφωνα με τις συστάσεις της ομάδας χωρών κατά της διαφθοράς (GRECO)⁸⁷. Το 2021 ο Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος (επικουρούμενος από 13 εισαγγελείς και 13 ανακριτές⁸⁸) εξέτασε συνολικά 266 υποθέσεις, από τις οποίες οι 81 περατώθηκαν, σε 19 απαγγέλθηκαν κατηγορίες, ενώ 156 υποθέσεις εξακολουθούν να εκκρεμούν⁸⁹. Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με τον αριθμό καταδικαστικών αποφάσεων σε υποθέσεις διαφθοράς από τα ποινικά δικαστήρια. Τον Σεπτέμβριο του 2021 περατώθηκαν δύο υποθέσεις ενεργητικής δωροδοκίας λόγω παραγραφής⁹⁰. Ο ΟΟΣΑ έχει εκφράσει ανησυχίες σχετικά με την έρευνα και τη νομοθεσία, συμπεριλαμβανομένων των κυρώσεων για τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα, σε σχέση με τη δωροδοκία αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών⁹¹.

Υποβάλλεται μεγάλος αριθμός δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης, αλλά μόνον λίγων δηλώσεων ελέγχεται η ακρίβεια. Το σύστημα δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης κατανέμεται σε τέσσερα εποπτικά όργανα⁹². Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ) είναι αρμόδια για την παραλαβή και τον έλεγχο των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης όλων των οργάνων διοικητικού ελέγχου (επιθεωρητών, ελεγκτών, ερευνητών). Η πληρότητα των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης ελέγχεται τακτικά, με αξιολόγηση βάσει κινδύνου, ωστόσο το 2021 η ΕΑΔ επαλήθευσε την ακρίβεια 139 μόνον δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης: επτά υποθέσεις παραπέμφθηκαν στις φορολογικές αρχές για περαιτέρω

⁸⁵ GRECO, Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης), σ. 23 καθώς και πληροφορίες που ελήφθησαν από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, πραγματοποιήθηκαν διαβουλεύσεις με 24 ενδιαφερόμενους φορείς του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, εκ των οποίων 5 ήταν οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.

⁸⁶ Νόμος 4855/2021, «Τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας», 12 Νοεμβρίου 2021.

⁸⁷ GRECO, Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης, σ. 7.

⁸⁸ Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Εισαγγελία κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁸⁹ Ό.π.

⁹⁰ Πληροφορίες που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁹¹ ΟΟΣΑ (2022), *Implementing the OECD Anti-Bribery Convention* (Εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της δωροδοκίας), Έκθεση 4ης φάσης - Ελλάδα, σ. 5.

⁹² Υπάρχουν τέσσερις κυρίως αρχές που είναι επιφορτισμένες με την παραλαβή και τον έλεγχο των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης: i) η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης, της Βουλής των Ελλήνων, γνωστή ως «Επιτροπή του άρθρου 3Α», η οποία είναι αρμόδια για την εποπτεία και την επιβολή κυρώσεων ως προς τη χρηματοδότηση πολιτικών οντοτήτων (όπως πολιτικών προσώπων και κομμάτων) και τις δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης· ii) η Μονάδα Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης της Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες, η οποία είναι αρμόδια για τον έλεγχο των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης πολλών κατηγοριών δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και προσώπων που ασκούν διευθυντικά καθήκοντα σε συγκεκριμένα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου· iii) η Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας, που είναι αρμόδια για τον έλεγχο των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης των στελεχών της Ελληνικής Αστυνομίας, της Ελληνικής Ακτοφυλακής, του Πυροσβεστικού Σώματος και των δημοσίων υπαλλήλων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και iv) ο διοικητής της Εθνικής Αρχής Διαφάνειας, που έχει την αρμοδιότητα της παραλαβής και του ελέγχου των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης των οργάνων διοικητικού ελέγχου (επιθεωρητών, ελεγκτών, ερευνητών). Εκθέσεις του 2020 και του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 9.

διερεύνηση και σε μία περίπτωση διαπιστώθηκε κατάσταση σύγκρουσης συμφερόντων⁹³ (έναντι 15 υποθέσεων μη δηλωθέντων εσόδων και δύο περιπτώσεων πιθανής σύγκρουσης συμφερόντων το 2020). Η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης της Βουλής, η οποία είναι αρμόδια για τον έλεγχο των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης βουλευτών, πολιτικών κομμάτων και μελών του δικαστικού σώματος⁹⁴, διαχειρίζεται ετήσιο φόρτο εργασίας αρκετών χιλιάδων δηλώσεων⁹⁵. Το 2021 έλαβε οκτώ καταγγελίες δυσλειτουργιών και τρία ερωτήματα από μέλη του δικαστικού σώματος· τέσσερις υποθέσεις καταγγελιών περατώθηκαν χωρίς να επιβληθούν κυρώσεις⁹⁶ και οι υπόλοιπες τέσσερις εξακολουθούν να εκκρεμούν⁹⁷. Το 2021 η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης έλεγξε οικονομικές καταστάσεις 23 πολιτικών κομμάτων (για το έτος 2019) και διαπίστωσε οκτώ ήσσονος σημασίας παραβιάσεις σχετικά με τη χρήση δημόσιων πόρων⁹⁸. Το 2021 η Μονάδα Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης της Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες έλαβε 83 528 δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης, διεξήγαγε 659 ελέγχους και ζήτησε διευκρινίσεις για 124 από τις δηλώσεις που ελέγχθηκαν⁹⁹. Κατά το ίδιο έτος, διαπιστώθηκαν παραβάσεις (κυρίως για μη υποβολή δήλωσης) σε 27 υποθέσεις, οι οποίες διαβιβάστηκαν στις αρμόδιες εισαγγελικές αρχές¹⁰⁰. Η επαλήθευση της ακρίβειας των πληροφοριών που δηλώθηκαν πραγματοποιείται μόνο κατόπιν εντολής του εισαγγελέα σε ad hoc βάση¹⁰¹. Κατόπιν εξακριβώσεων από την Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας, 34 εκθέσεις ελέγχου για παράλειψη δήλωσης και 56 εκθέσεις για ανακριβή δήλωση (727 υπόχρεων) διαβιβάστηκαν στις εισαγγελικές αρχές¹⁰². Το 2021 η ίδια υπηρεσία έλαβε περίπου 990 καταγγελίες από πληροφοριοδότες δημοσίου συμφέροντος που αφορούσαν κυρίως περιπτώσεις κατάχρησης εξουσίας, δωροδοκίας, εμπορίας ναρκωτικών και τυχερών

⁹³ Τον Δεκέμβριο του 2021 επικαιροποιήθηκε ο Εσωτερικός Κανονισμός Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης μετά τον «Ενιαίο Κανονισμό Διαδικασιών Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης», καθώς και το Εγχειρίδιο Κριτηρίων Ανάλυσης Κινδύνου. Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, και πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 36.

⁹⁴ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 9. Για την προστασία των ευαίσθητων δεδομένων των δηλούντων, οι δηλώσεις των βουλευτών υποβάλλονται σε μορφή που δεν είναι μηχαναγνώσιμη. Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁹⁵ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 9.

⁹⁶ Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁹⁷ Έως το τέλος του 2021 διευθετήθηκαν οι 20 000 δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης που εκκρεμούσαν προς έλεγχο. Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 9. Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁹⁸ Οι διαπιστώσεις αφορούσαν ανακρίβειες στις δηλώσεις. Ο πρόεδρος της Βουλής επέβαλε κυρώσεις και για τις οκτώ υποθέσεις. Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

⁹⁹ Πληροφορίες που ελήφθησαν από τη Μονάδα Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁰⁰ Πληροφορίες που ελήφθησαν από τη Μονάδα Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁰¹ Ο ετήσιος αριθμός των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης που επαληθεύονται ως προς την ακρίβεια ποικίλλει ανάλογα με τα διάφορα στοιχεία, όπως, μεταξύ άλλων, οι καταγγελίες, οι εισαγγελικές εντολές, η πολυπλοκότητα των υποθέσεων. Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁰² Γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από την Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 1.

παιχνιδιών, οι οποίες οδήγησαν στην κίνηση διαδικασιών διερεύνησης σε περίπου 1 345 υποθέσεις¹⁰³. Η GRECO συνιστά περαιτέρω εξορθολογισμό των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης των προσώπων στα οποία έχουν ανατεθεί ανώτατα εκτελεστικά καθήκοντα¹⁰⁴. Το ΣΑΑ προβλέπει την αναθεώρηση του νομικού πλαισίου για τις δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης (νόμος 3213/2003), την απλούστευση της διαδικασίας ηλεκτρονικής υποβολής και την αναβάθμιση της πλατφόρμας ΤΠ για την υποβολή και τη διαχείριση των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης έως το τέλος του 2023¹⁰⁵.

Θεσπίστηκαν διατάξεις για τη ρύθμιση της άσκησης πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων, αλλά είναι ακόμη νωρίς για να αξιολογηθεί η εφαρμογή τους. Μετά την ψήφιση του νέου νόμου για τη διαφάνεια και τη λογοδοσία τον Σεπτέμβριο του 2021¹⁰⁶, εκδόθηκαν πέντε υπουργικές εκτελεστικές αποφάσεις για το μέρος που αφορά την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων. Το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης βρίσκεται στη διαδικασία ανάπτυξης ειδικής πλατφόρμας για το μητρώο εκπροσώπων ομάδων συμφερόντων το οποίο θα διαχειρίζεται η Εθνική Αρχή Διαφάνειας¹⁰⁷. Ο νόμος που ψηφίστηκε πρόσφατα για την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων δεν εφαρμόζεται υποχρεωτικά σε οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών¹⁰⁸. Στο πλαίσιο του ΣΑΑ της Ελλάδας, οι δράσεις που αποσκοπούν στην ενίσχυση της εφαρμογής των κανονισμών που διέπουν την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων (όπως η ανάπτυξη του μητρώου εκπροσώπων ομάδων συμφερόντων) αναμένεται να αναπτυχθούν έως το τέλος του 2023.

Εξακολουθούν να προωθούνται μέτρα για την ακεραιότητα των δημόσιων υπαλλήλων, μολονότι το σύστημα σύγκρουσης συμφερόντων και η ακεραιότητα εντός της Ελληνικής Αστυνομίας αποτελούν πηγή ανησυχίας. Το 2021 εγκρίθηκε ο κώδικας ηθικής και δεοντολογίας για το προσωπικό της Γενικής Γραμματείας Ιθαγένειας του Υπουργείου Εσωτερικών, καθώς και για τον εθνικό Φορέα Ελέγχου Τροφίμων¹⁰⁹. Το 2021 η Επιτροπή

¹⁰³ Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁰⁴ Η έκθεση της GRECO αναφέρει ότι «μπορούν να αναληφθούν περαιτέρω πρωτοβουλίες για τη μεγιστοποίηση των συνεργειών και την ενίσχυση της ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τις βέλτιστες πρακτικές και τα διδάγματα που αντλήθηκαν με βάση την πείρα που έχει ήδη αποκτηθεί από τους αρμόδιους φορείς». «Με βάση την πείρα που έχει ήδη αποκτηθεί σε αυτόν τον τομέα, περαιτέρω εξορθολογισμός του συστήματος και καλύτερος συντονισμός είναι επιθυμητοί», GRECO: Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης, σ. 35.

¹⁰⁵ Οι εν λόγω δράσεις του ΣΑΑ αποσκοπούν στον εξορθολογισμό της διαδικασίας δήλωσης περιουσιακής κατάστασης και στην εξάλειψη της υπερβολικής και περιττής επιβάρυνσης για τα υπόχρεα πρόσωπα όσον αφορά τις δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης.

¹⁰⁶ Νόμος αριθ. 4829 της 10ης Σεπτεμβρίου 2021, «Ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας σε θεσμικούς φορείς της πολιτείας». Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 34.

¹⁰⁷ Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁰⁸ Σύμφωνα με το Υπουργείο Δικαιοσύνης, ο νόμος καλύπτει τις δραστηριότητες άσκησης πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων έναντι αμοιβής. Ενώσεις, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και άλλα είδη μη επαγγελματιών εκπροσώπων συμφερόντων μπορούν να εγγραφούν εθελοντικά και να αποκτήσουν τα κατά τον νόμο δικαιώματα και υποχρεώσεις επαγγελματιών εκπροσώπων ομάδων συμφερόντων. Η Διεθνής Διαφάνεια Ελλάδος εξέφρασε ανησυχίες σχετικά με το ότι ο νόμος που ψηφίστηκε πρόσφατα για την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων δεν εφαρμόζεται σε μη επαγγελματίες εκπροσώπους ομάδων συμφερόντων, όπως ενώσεις, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και άλλα είδη μη επαγγελματιών εκπροσώπων συμφερόντων. Πληροφορίες που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως και τη Διεθνή Διαφάνεια Ελλάδος κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁰⁹ Επιπλέον, το 2022 αναμένεται να δημοσιευθεί γενικός κώδικας δεοντολογίας για τους υπαλλήλους της τοπικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με το ορόσημο που προβλέπεται στο σχέδιο

Δεοντολογίας της Εθνικής Αρχής Διαφάνειας εξέτασε τρεις υποθέσεις και επέβαλε περιορισμό όσον αφορά την απασχόληση μετά την έξοδο από την υπηρεσία σε μία υπόθεση¹¹⁰. Η νέα νομοθεσία για μεγαλύτερη διαφάνεια και λογοδοσία ρυθμίζει επίσης την πολιτική για τα δώρα που ισχύει για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τα μέλη της κυβέρνησης και τους υφυπουργούς¹¹¹. Τον Δεκέμβριο του 2021 η GRECO εξέδωσε συστάσεις σχετικά με ζητήματα που προκαλούν ανησυχία όσον αφορά τη διαχείριση των συγκρούσεων συμφερόντων προσώπων στα οποία έχουν ανατεθεί ανώτατα εκτελεστικά καθήκοντα¹¹², συμπεριλαμβανομένου του καθεστώτος που διέπει την απασχόληση μετά την έξοδο από την υπηρεσία¹¹³. Τον Ιούνιο του 2022 ψηφίστηκε νόμος για την ενίσχυση της διαφάνειας όσον αφορά υψηλόβαθμους υπαλλήλους των ιδιαίτερων γραφείων των μελών της Κυβέρνησης και των Γενικών Γραμματέων των υπουργείων¹¹⁴. Είναι πολύ νωρίς για να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα αυτού του νέου νόμου. Επιπλέον, η GRECO συνέστησε να αντιμετωπιστεί το ζήτημα της ακεραιότητας στο πλαίσιο των αστυνομικών δυνάμεων, μεταξύ άλλων με τη διενέργεια ολοκληρωμένης εκτίμησης κινδύνου διαφθοράς στην αστυνομία· επικαιροποίηση του Κώδικα Δεοντολογίας του Αστυνομικού· ενίσχυση των ελέγχων ακεραιότητας κατά την πρόσληψη προσωπικού και πρόβλεψη ανεξάρτητης και αποτελεσματικής διερεύνησης των καταγγελιών κατά της Αστυνομίας¹¹⁵. Στο πλαίσιο του ΣΑΑ της Ελλάδας, οι δράσεις που αποσκοπούν στην επανεξέταση των πολιτικών και των διατάξεων σχετικά με τη σύγκρουση συμφερόντων αναμένεται να υλοποιηθούν έως το τέλος του 2024¹¹⁶.

Η Ελλάδα δεν διαθέτει ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος¹¹⁷ και δεν έχει ακόμη μεταφέρει στο εθνικό

ανάκαμψης και ανθεκτικότητας. Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹¹⁰ Γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 6.

¹¹¹ Ανωτέρω, μέρος Β' του νόμου 4829/2021. Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 37. Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας και το Υπουργείο Εσωτερικών συντάσσουν τις υπουργικές εκτελεστικές αποφάσεις. Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, και γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας κατά την επίσκεψη στη χώρα, σ. 3.

¹¹² Με i) αφαίρεση της εξουσίας λήψης αποφάσεων από τον πρωθυπουργό και ενίσχυση των αρμοδιοτήτων της Γενικής Γραμματείας Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων της Προεδρίας της Κυβέρνησης· ii) χρήση δηλώσεων σύγκρουσης συμφερόντων για συμβουλευτικούς σκοπούς· iii) τη θέση των αποφάσεων αποκλεισμού στη διάθεση του κοινού· iv) τη δημιουργία μηχανισμού υποβολής καταγγελιών από το κοινό ή άλλα θεσμικά όργανα. GRECO, Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης, σ. 29.

¹¹³ Το καθεστώς που διέπει την απασχόληση μετά την έξοδο από την υπηρεσία πρέπει να επανεξεταστεί προκειμένου να αξιολογηθεί η επάρκειά του και να ενισχυθεί με τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του όσον αφορά τα πρόσωπα που ασκούν ανώτατα εκτελεστικά καθήκοντα. GRECO, Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης, σ. 32.

¹¹⁴ Νόμος 4940/2022, «Σύστημα στοχοθεσίας, αξιολόγησης και ανταμοιβής για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης...». Ο νόμος αποσκοπεί στη διασφάλιση της ακεραιότητας και της λογοδοσίας των υψηλόβαθμων αξιωματούχων, συμπεριλαμβανομένων των μετακλητών υπαλλήλων και ειδικών συμβούλων, μέσω της δημοσιοποίησης των στοιχείων τους και της αποσαφήνισης των υποχρεώσεών τους, των κωλυμάτων και των περιπτώσεων ασυμβίβαστου, συμπεριλαμβανομένων των περιορισμών μετά την έξοδο από την υπηρεσία.

¹¹⁵ GRECO, Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης, σ. 42-57.

¹¹⁶ Οι δράσεις περιλαμβάνουν την ανάπτυξη πλαισίου πολιτικής, κατευθυντήριων γραμμών, εργαλειοθήκης για τους επαγγελματίες· τη δημιουργία εθνικού δικτύου συμβούλων ακεραιότητας στη δημόσια διοίκηση.

¹¹⁷ Η προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος προβλέπεται στο διοικητικό δίκαιο με σκοπό την προστασία των δημόσιων υπαλλήλων από αντίποινα, καθώς και στο ποινικό δίκαιο με σκοπό την

της δίκαιο την οδηγία για την προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος¹¹⁸. Στο τέλος του 2021 η επιτροπή στην οποία είχε ανατεθεί η εκπόνηση νομοσχεδίου για την προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος υπέβαλε το νομοσχέδιο στον υπουργό Δικαιοσύνης· το νομοσχέδιο έχει προβλεφθεί να δημοσιευθεί προς δημόσια διαβούλευση τον Ιούλιο του 2022¹¹⁹. Οι ΜΚΟ επέκριναν το γεγονός ότι δεν συμμετείχαν στην εκπόνηση του εν λόγω νομοσχεδίου από το αρχικό στάδιο¹²⁰. Ο ΟΟΣΑ κάλεσε πρόσφατα την Ελλάδα να εφαρμόσει νέα νομοθεσία για τους πληροφοριοδότες δημοσίου συμφέροντος, σε σχέση με περιπτώσεις δωροδοκίας αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών¹²¹. Η GRECO συνέστησε στην Ελλάδα να ενισχύσει την προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος εντός της Αστυνομίας¹²².

Εξακολούθησαν να εφαρμόζονται ειδικές δράσεις για την αντιμετώπιση του κινδύνου διαφθοράς κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Τον Ιούνιο του 2021 η Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (Ε.Α.Α.ΔΗ.ΣΥ.) εξέδωσε κατευθυντήριες γραμμές¹²³, με στόχο τη διευκόλυνση και την υποστήριξη του έργου των αναθετουσών αρχών για την ορθή εφαρμογή της νομοθεσίας, ώστε να αποφεύγονται οι κίνδυνοι διαφθοράς¹²⁴. Προς τον ίδιο σκοπό, συνεχίζεται η συνεργασία μεταξύ της Εθνικής Αρχής Διαφάνειας, του ΣΔΟΕ και της Ε.Α.Α.ΔΗ.ΣΥ. Το 2021 διενεργήθηκαν 21 στοχευμένοι έλεγχοι σε συγκεκριμένες περιπτώσεις¹²⁵.

ΠΙ. ΠΟΛΥΦΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

προστασία των «μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος» σε ποινικές υποθέσεις. Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 11.

¹¹⁸ Οδηγία (ΕΕ) 2019/1937 σχετικά με την προστασία των προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης, σ. 17. Η προθεσμία για τη μεταφορά της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο έληξε στις 17 Δεκεμβρίου 2021. Το νομοσχέδιο έχει υποβληθεί στη Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Υποθέσεων της Προεδρίας της Κυβέρνησης.

¹¹⁹ Πληροφορίες που υπέβαλε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 40, και γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 3.

¹²⁰ Πληροφορίες που ελήφθησαν από τη Διεθνή Διαφάνεια Ελλάδος κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Ωστόσο, το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Ελλάδας υποστηρίζει ότι η Διεθνής Διαφάνεια Ελλάδος κλήθηκε να υποβάλει γραπτώς τις προτάσεις της, παρατηρήσεις ή άλλα σχόλιά της σχετικά με συγκεκριμένα σημεία της οδηγίας, ώστε να ληφθούν υπόψη από τα μέλη της νομοθετικής επιτροπής. Παρά την πρόσκληση αυτή, η ΜΚΟ δεν υπέβαλε καμία σχετική πρόταση ή άλλο υλικό. Πληροφορίες που ελήφθησαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹²¹ ΟΟΣΑ (2022), Implementing the OECD Anti-Bribery Convention (Εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της δωροδοκίας), Έκθεση 4ης φάσης - Ελλάδα, σ. 5. Η έκθεση του ΟΟΣΑ ανέφερε ότι «μέχρι σήμερα, δεν έχουν εντοπιστεί υποθέσεις δωροδοκίας αλλοδαπών μέσω καταγγελιών πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος στην Ελλάδα και η κατάσταση για τους πληροφοριοδότες δημοσίου συμφέροντος παραμένει επισφαλής. Κατά τη διάρκεια της επιτόπιας επίσκεψης, εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα ανέφεραν τον φόβο αντιποίνων και την αρνητική αντίληψη που επικρατεί για τους πληροφοριοδότες δημοσίου συμφέροντος, η οποία οφείλεται σε ιστορικούς λόγους, ως κύριους λόγους για την έλλειψη καταγγελιών από πληροφοριοδότες δημοσίου συμφέροντος. Πρόσφατες καταγγελίες σχετικά με εικαζόμενα αντίποινα σε βάρος πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος σε υπόθεση φαρμακευτικής εταιρείας και οι απόπειρες αποκάλυψης της ταυτότητάς τους, έχουν ζημιώσει περαιτέρω την εικόνα των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος και είχαν πρόσθετο αποτρεπτικό αποτέλεσμα για όσους θα μπορούσαν δυνητικά να υποβάλουν καταγγελίες για διαφθορά και δωροδοκία αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών».

¹²² GRECO Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης, σ. 42-57.

¹²³ Αριθ. 27 του Ιουνίου 2021.

¹²⁴ Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 42.

¹²⁵ Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

Το ελληνικό νομικό πλαίσιο που διέπει την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης καθορίζεται από το Σύνταγμα και από ειδική τομεακή νομοθεσία. Το Σύνταγμα της Ελλάδας προβλέπει την ελευθερία της έκφρασης και την ελευθερία του Τύπου¹²⁶. Προβλέπει επίσης δικαίωμα στην πληροφόρηση. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό μπορούν να επιβληθούν μόνον εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογημένοι για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων. Η νομοθεσία που μεταφέρει την οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων στο εθνικό δίκαιο εφαρμόζεται από τον Φεβρουάριο του 2021¹²⁷.

Δεν υπήρξαν σημαντικές αλλαγές στο νομικό πλαίσιο που διέπει τη ρυθμιστική αρχή των μέσων ενημέρωσης και εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες όσον αφορά την οικονομική της ικανότητα και τους ανθρώπινους πόρους της. Το Σύνταγμα εγγυάται την ανεξαρτησία της κύριας ρυθμιστικής αρχής των μέσων ενημέρωσης¹²⁸, του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ). Σύμφωνα με τον νόμο 4779/2021¹²⁹, το ΕΣΡ απολαύει πλήρους λειτουργικής ανεξαρτησίας από την κυβέρνηση και από οποιονδήποτε άλλον κρατικό και ιδιωτικό φορέα. Επιπλέον, το ΕΣΡ ασκεί «τις αρμοδιότητές του με αμεροληψία και διαφάνεια»¹³⁰. Μολονότι ο νόμος για την εφαρμογή της οδηγίας για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων αναθέτει νέα καθήκοντα και αρμοδιότητες στο ΕΣΡ, δεν έχουν διατεθεί πρόσθετοι οικονομικοί ή ανθρώπινοι πόροι¹³¹ που θα μπορούσαν να βελτιώσουν την αποτελεσματική λειτουργία και τα καθήκοντα παρακολούθησης με τα οποία είναι επιφορτισμένη η ρυθμιστική αρχή των μέσων ενημέρωσης¹³². Η έλλειψη προσωπικού έχει επισημανθεί ως ζήτημα που προκαλεί ανησυχία σε πρόσφατη δημοσίευση του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου του Οπτικοακουστικού Τομέα και της Ευρωπαϊκής Πλατφόρμας Ρυθμιστικών Αρχών (EPRA)¹³³. Για τους λόγους αυτούς, το παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης (MPM 2022) θεωρεί ότι η ανεξαρτησία και η αποτελεσματικότητα της αρχής των μέσων ενημέρωσης συνιστούν τομείς μέτριου κινδύνου¹³⁴. Όσον αφορά την αδειοδότηση λειτουργίας, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία¹³⁵, το ΕΣΡ εκδίδει άδειες επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης. Η διάρκεια κάθε άδειας είναι 10 έτη. Κάθε άδεια χορηγείται για σκοπούς επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής μετάδοσης ελεύθερης λήψης και, ως εκ τούτου, οι όροι χρήσης της δεν μπορούν να τροποποιηθούν από τον δικαιούχο¹³⁶.

Η ελληνική κυβέρνηση έχει λάβει ορισμένα μέτρα για την ενίσχυση της διαφάνειας όσον αφορά την ιδιοκτησία των μέσων ενημέρωσης. Οι νομικές εγγυήσεις για τη διασφάλιση της διαφάνειας του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των μέσων ενημέρωσης συνίστανται στον

¹²⁶ Άρθρο 14.

¹²⁷ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 11. Η Ελλάδα κατατάσσεται στη 108η θέση του Παγκόσμιου Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου των Δημοσιογράφων χωρίς Σύνορα για το 2022, ενώ το προηγούμενο έτος ήταν στην 70ή θέση.

¹²⁸ Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 15 παράγραφος 2.

¹²⁹ Άρθρο 33 παράγραφος 1.

¹³⁰ Άρθρο 33 παράγραφος 2 του νόμου 4779/2021.

¹³¹ Η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε από το ΕΣΡ να υποβάλει σχέδιο δράσης, στο οποίο θα αναφέρονται οι πόροι και ο τεχνικός εξοπλισμός που απαιτούνται για τα νέα ενισχυμένα καθήκοντα.

¹³² Πληροφορίες που ελήφθησαν από το ΕΣΡ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹³³ IRIS Plus (2021), Κοινή δημοσίευση του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου του Οπτικοακουστικού Τομέα και της EPRA: «Media regulatory authorities and the challenges of cooperation» (Ρυθμιστικές αρχές των μέσων ενημέρωσης και προκλήσεις της συνεργασίας), σ. 36.

¹³⁴ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης 2022, Έκθεση για την Ελλάδα, σ. 10.

¹³⁵ Νόμος 4339/2015, «Αδειοδότηση παρόχων...».

¹³⁶ Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 56.

νόμο 4779/2021¹³⁷, ο οποίος ορίζει ότι οι πάροχοι υπηρεσιών μέσων ενημέρωσης εγγράφονται στο μητρώο επιχειρήσεων που τηρείται στο ΕΣΡ. Ένας πρόσφατα εγκριθείς νόμος περιλαμβάνει την υποχρέωση των εφημερίδων να αναφέρουν ρητά την ιδιοκτησιακή δομή και τους νόμιμους εκπροσώπους τους¹³⁸. Η νομοθεσία για τα μέσα ενημέρωσης περιλαμβάνει διασφαλίσεις για την πρόληψη υψηλού βαθμού οριζόντιας συγκέντρωσης στον τομέα των μέσων ενημέρωσης. Το Παρατηρητήριο για την πολυφωνία υποδεικνύει για το 2022 μέτριο κίνδυνο όσον αφορά τη συγκέντρωση των ειδησεογραφικών μέσων ενημέρωσης¹³⁹.

Η κατανομή της κρατικής διαφήμισης εγείρει ορισμένες ανησυχίες. Η έλλειψη διαφάνειας στην κατανομή των κρατικών επιδοτήσεων στα μέσα ενημέρωσης επισημάνθηκε τόσο από τη διερευνητική αποστολή στο πλαίσιο του μηχανισμού «Media Freedom Rapid Response» (μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) στην Ελλάδα¹⁴⁰ όσο και από το Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης 2022 (MPM 2022)¹⁴¹, που επισήμαναν ιδίως τη μη διαφανή κατανομή της κρατικής χρηματοδότησης για την εκστρατεία ευαισθητοποίησης στον τομέα της υγείας κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Τον Νοέμβριο του 2021 κινήθηκε κοινοβουλευτική έρευνα, για τη διερεύνηση της χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης από την κυβέρνηση στο πλαίσιο αυτό. Το αρμόδιο όργανο της Βουλής των Ελλήνων, το οποίο συστάθηκε στις 12 Νοεμβρίου 2021, δήλωσε ότι η εκστρατεία ανατέθηκε με αντικειμενικές προδιαγραφές, όπως ποσοτικά κριτήρια για την τηλεθέαση, την κυκλοφορία, δείκτες συγγένειας για τις ομάδες-στόχους, καθώς και ποιοτικά κριτήρια, όπως η ασφάλεια του εμπορικού σήματος. Ωστόσο οι λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την εκτέλεση της δημόσιας σύμβασης όσον αφορά τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν για την κατανομή των κονδυλίων και το ποσό που έλαβαν τα διάφορα μέσα ενημέρωσης δεν έχουν δημοσιοποιηθεί πλήρως¹⁴². Αίτημα με το οποίο ζητήθηκε η γνωστοποίηση των λεπτομερών κριτηρίων ανάθεσης που υπέβαλε μη κερδοσκοπική οργάνωση¹⁴³ απορρίφθηκε σιωπηρά από τις αρχές. Τον Φεβρουάριο του 2022 το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών έκρινε την απόρριψη αυτήν παράνομη και διέταξε την αναπομπή της υπόθεσης στη διοίκηση¹⁴⁴. Μετά την απόφαση του Διοικητικού Εφετείου, η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ) εξέτασε την προσφυγή και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η μη κερδοσκοπική οργάνωση δεν μπορούσε να θεμελιώσει νόμιμο δικαίωμα πρόσβασης στα απαιτούμενα έγγραφα¹⁴⁵.

¹³⁷ Άρθρο 3 του νόμου 4779/2021.

¹³⁸ 'N Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Καταπολέμησης της Διαφθοράς, Νόμος 4915/2022, άρθρο 110.

¹³⁹ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης 2022, Έκθεση για την Ελλάδα, σ. 12.

¹⁴⁰ Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) (2022), *Controlling the Message: Challenges for independent reporting in Greece -key findings from the Media Freedom Rapid Response (MFRR online fact-finding mission to Greece)* [Έλεγχος του μηνύματος: προκλήσεις για την ανεξάρτητη δημοσιογραφία στην Ελλάδα — βασικά ευρήματα του μηχανισμού «Media Freedom Rapid Response» (διαδικτυακή διερευνητική αποστολή στην Ελλάδα)], σ. 12.

¹⁴¹ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης 2022, Έκθεση για την Ελλάδα, σ. 14.

¹⁴² Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) (2022), *Controlling the Message: Challenges for independent reporting in Greece - key findings from the Media Freedom Rapid Response (MFRR online fact-finding mission to Greece)* [Έλεγχος του μηνύματος: προκλήσεις για την ανεξάρτητη δημοσιογραφία στην Ελλάδα — βασικά ευρήματα του μηχανισμού «Media Freedom Rapid Response» (διαδικτυακή διερευνητική αποστολή στην Ελλάδα)], σ. 12.

¹⁴³ Ελληνική μη κερδοσκοπική οργάνωση Vouliwatch.

¹⁴⁴ Απόφαση αριθ. 56/2022 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

¹⁴⁵ Απόφαση αριθ. 16647/7.6.2022 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

Υφίστανται νομικές εγγυήσεις για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας των ελληνικών δημόσιων μέσων ενημέρωσης (ΕΡΤ), ωστόσο υπάρχουν ανησυχίες όσον αφορά τη δυνητική πολιτική επιρροή στον διορισμό των μελών του διοικητικού συμβουλίου. Τα ελληνικά δημόσια μέσα ενημέρωσης διέπονται από τον νόμο για την ελληνική ραδιοφωνία και τηλεόραση, ο οποίος προβλέπει ότι η ΕΡΤ είναι ανώνυμη εταιρεία που ανήκει στον δημόσιο τομέα και εποπτεύεται από το κράτος¹⁴⁶. Το διοικητικό συμβούλιο της ΕΡΤ απαρτίζεται από επτά μέλη: τον πρόεδρο, τον διευθύνοντα σύμβουλο, δύο εκπροσώπους των εργαζομένων στην ΕΡΤ (από τους οποίους ο ένας έχει τη δημοσιογραφική ιδιότητα) και τρία μέλη με εξειδικευμένες γνώσεις και εμπειρογνώσια, που διορίζονται για πενταετή θητεία η οποία μπορεί να ανανεωθεί μία φορά¹⁴⁷. Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου διορίζονται από τον υπουργό που είναι αρμόδιος για τα μέσα ενημέρωσης έπειτα από γνωμοδότηση της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής επί της εισήγησης του υπουργού¹⁴⁸. Η διαδικασία αυτή εγείρει ανησυχίες όσον αφορά την ανεξαρτησία από την κυβέρνηση και τη δυνητική πολιτική επιρροή, όπως αναφέρεται από το ΜΡΜ 2022, το οποίο θεωρεί ότι πρόκειται για τομέα υψηλού κινδύνου¹⁴⁹. Υπάρχουν διασφαλίσεις έναντι των αυθαίρετων απολύσεων¹⁵⁰. Η παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις υποχρεώσεις και τις αρχές του προγράμματος τελεί υπό την ευθύνη του ΕΣΡ, το οποίο δημοσιεύει ετήσια έκθεση σχετικά με τη συμμόρφωση της ΕΡΤ με τις υποχρεώσεις της.

Οι επιθέσεις και οι απειλές κατά δημοσιογράφων συνεχίζονται¹⁵¹ και το επαγγελματικό περιβάλλον των δημοσιογράφων έχει επιδεινωθεί περαιτέρω. Μετά την έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, έχουν δημοσιευτεί 16 νέες προειδοποιήσεις για την Ελλάδα στην πλατφόρμα του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προώθηση της προστασίας της δημοσιογραφίας και της ασφάλειας των δημοσιογράφων¹⁵². Αφορούν ζητήματα από σωματικές επιθέσεις¹⁵³ έως απειλές και αυθαίρετη κράτηση. Οι δημοσιογράφοι εξακολουθούν επίσης να αντιμετωπίζουν ποινικές διαδικασίες¹⁵⁴ υπό τη μορφή κατηγοριών και μηνύσεων για συκοφαντική δυσφήμιση ή παραβίαση της ιδιωτικής ζωής και δημοσιοποίηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα¹⁵⁵. Επιπλέον, αναφέρθηκε ότι ένας Έλληνας δημοσιογράφος υπήρξε στόχος κατασκοπευτικού λογισμικού παρακολούθησης, αντίστοιχου με το λογισμικό Pegasus (Predator)¹⁵⁶, ενώ ένας άλλος δημοσιογράφος εικάζεται

¹⁴⁶ Νόμος 4324/2015, της 29ης Απριλίου 2015, «Ρυθμίσεις θεμάτων δημόσιου ραδιοηλεκτρονικού φορέα...».

¹⁴⁷ Ο.π., άρθρο 9.

¹⁴⁸ Ο.π. και πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 55.

¹⁴⁹ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης 2022, Έκθεση για την Ελλάδα, σ. 15.

¹⁵⁰ «Γενικός κανονισμός προσωπικού της ΕΡΤ», απόφαση 3150/11.3.2020 του διοικητικού συμβουλίου της ΕΡΤ, άρθρα 23-40.

¹⁵¹ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 13.

¹⁵² Συμβούλιο της Ευρώπης, Πλατφόρμα για την προώθηση της προστασίας της δημοσιογραφίας και της ασφάλειας των δημοσιογράφων, Ελλάδα.

¹⁵³ Η δολοφονία του δημοσιογράφου Γιώργου Καραϊβάζ τον Απρίλιο του 2021 είναι υπό διερεύνηση από τις ελληνικές αρχές, ενώ λίγες μόνο πληροφορίες έχουν δοθεί στη δημοσιότητα από επίσημες πηγές.

¹⁵⁴ Δύο πρόσφατες προειδοποιήσεις αφορούν δύο δημοσιογράφους που αντιμετώπισαν κατηγορίες για συμμετοχή σε συνωμοσία σχετικά με τη δημοσιογραφική τους έρευνα για την υπόθεση Novartis και τη «λίστα Lagarde». Οι δημοσιογράφοι τελικά απαλλάχτηκαν.

¹⁵⁵ Παρατηρήσεις των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα για την κατάρτιση της έκθεσης για το κράτος δικαίου του 2022, σ. 18.

¹⁵⁶ Οι ελληνικές αρχές αντέδρασαν σε αυτήν την προειδοποίηση στις 16 Ιουνίου 2022 τονίζοντας ότι «οι ελληνικές αρχές δεν χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο λογισμικό που περιγράφεται στις εν λόγω καταγγελίες. Το ελληνικό κράτος δεν συναλλάσσεται με καμία από τις επιχειρήσεις που κατασκευάζουν ή εμπορεύονται

ότι παρακολουθούνταν από την Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (ΕΥΠ)¹⁵⁷. Η διερευνητική αποστολή του μηχανισμού «Media Freedom Rapid Response» (μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) στην Ελλάδα ανέδειξε τις νομικές απειλές ως σημαντικό πρόβλημα για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένων των στρατηγικών αγωγών προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού (SLAPP)¹⁵⁸ που στοχεύουν κυρίως μέσα ενημέρωσης επικριτικά προς την κυβέρνηση και δημοσιογράφους που καταγγέλλουν υποθέσεις διαφθοράς¹⁵⁹. Οι νομικές απειλές αυτού του είδους μπορούν να οδηγήσουν σε αυτολογοκρισία και να αποτελέσουν πρόσθετο οικονομικό κίνδυνο για τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης και τους δημοσιογράφους που ήδη δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους¹⁶⁰. Επιπλέον, δεν διασφαλίζεται αποτελεσματικά η τήρηση των επαγγελματικών προτύπων¹⁶¹. Η ελληνική κυβέρνηση υπέγραψε πρόσφατα ένα «Μνημόνιο συνεργασίας για τη διασφάλιση της προστασίας, της ασφάλειας και της ενίσχυσης της θέσης των δημοσιογράφων και άλλων επαγγελματιών των μέσων ενημέρωσης», το οποίο περιλαμβάνει κοινό πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων υπουργείων, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προτάσεων για νομοθετικές και μη νομοθετικές πρωτοβουλίες προς διασφάλιση της προστασίας των δημοσιογράφων¹⁶². Το MPM 2022 τόνισε την επιδείνωση των συνθηκών που αντιμετωπίζουν οι δημοσιογράφοι ως ζήτημα που παρουσιάζει αυξημένο κίνδυνο¹⁶³. Έχουν εκφραστεί ανησυχίες σχετικά με τους κινδύνους για το δικαίωμα των δημοσιογράφων να διαδίδουν πληροφορίες γενικού ενδιαφέροντος, οι οποίοι απορρέουν από τη νέα νομοθεσία για την τροποποίηση του άρθρου 191 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα¹⁶⁴ που αποσκοπεί στην πρόληψη της διάδοσης της παραπληροφόρησης. Η νέα διάταξη ορίζει ότι όποιος, δημόσια ή μέσω του διαδικτύου, διαδίδει ή διασπείρει με

αυτό το λογισμικό» και ότι «η Εθνική Αρχή Διαφάνειας ορθώς παρενέβη με δική της πρωτοβουλία για τη διερεύνηση του θέματος».

¹⁵⁷ Συμβούλιο της Ευρώπης, Πλατφόρμα για την προώθηση της προστασίας της δημοσιογραφίας και της ασφάλειας των δημοσιογράφων, Ελλάδα.

¹⁵⁸ Τον Νοέμβριο του 2021 σοβαρές ανησυχίες προκάλεσε στρατηγική αγωγή προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού που ασκήθηκε κατά του ανεξάρτητου μέσου ενημέρωσης Alterthess.gr και της δημοσιογράφου Σταυρούλας Πουλημένη από στέλεχος μεταλλευτικής εταιρείας εξόρυξης χρυσού που είχε καταδικαστεί για σοβαρά περιβαλλοντικά εγκλήματα. Παρατηρήσεις των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα για την κατάρτιση της έκθεσης για το κράτος δικαίου του 2022, σ. 20.

¹⁵⁹ Η διαδικτυακή διερευνητική αποστολή του μηχανισμού Media Freedom Rapid Response (MFRR) (μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε από την 1η έως τις 15 Δεκεμβρίου 2021 με επικεφαλής το Ευρωπαϊκό Κέντρο Ελευθερίας του Τύπου και των Μέσων Ενημέρωσης, μαζί με εκπροσώπους των εταίρων του μηχανισμού MFRR: ARTICLE 19, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Δημοσιογράφων (EFJ), Διεθνές Ινστιτούτο Τύπου (IPI), Osservatorio Balcani e Caucaso Transeuropa (OBCT) και έναν εκπρόσωπο των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα (RSF).

¹⁶⁰ Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) (2022), Controlling the Message: Challenges for independent reporting in Greece - key findings from the Media Freedom Rapid Response (MFRR online fact-finding mission to Greece) [Έλεγχος του μηνύματος: προκλήσεις για την ανεξάρτητη δημοσιογραφία στην Ελλάδα — βασικά ευρήματα του μηχανισμού «Media Freedom Rapid Response» (διαδικτυακή διερευνητική αποστολή στην Ελλάδα)], σ. 5. Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, κατόπιν αιτήματος του Υπουργείου Δικαιοσύνης, η Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών έχει ήδη ολοκληρώσει με επιτυχία 2 υποχρεωτικά σεμινάρια σχετικά με τις SLAPP για όλους τους δικαστές, συμπεριλαμβανομένων των ειρηνοδικών, τους εισαγγελείς και τους υποψήφιους δικαστές.

¹⁶¹ Παρατηρήσεις των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα για την κατάρτιση της έκθεσης για το κράτος δικαίου του 2022, σ. 18.

¹⁶² Το Μνημόνιο συνεργασίας, το οποίο δρομολογήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας και Μέσων Ενημέρωσης με τη συμμετοχή πέντε αρμόδιων υπουργείων, υπεγράφη στις 23 Μαΐου 2022.

¹⁶³ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης 2022, Έκθεση για την Ελλάδα, σ. 10.

¹⁶⁴ Νόμος 4855/2021, της 12ης Νοεμβρίου 2021, «Τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα...».

οποιοδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις που είναι ικανές να προκαλέσουν ανησυχίες ή φόβο στους πολίτες ή να κλονίσουν την εμπιστοσύνη του κοινού στην εθνική οικονομία ή στη δημόσια υγεία τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή. Αρκετές ενώσεις και συνομιλητές που ερωτήθηκαν από τη διερευνητική αποστολή του MFRR εξέφρασαν σοβαρές ανησυχίες όσον αφορά τη διάταξη αυτή¹⁶⁵.

IV. ΆΛΛΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΛΕΓΧΩΝ ΚΑΙ ΙΣΟΡΡΟΠΙΩΝ (ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΑΝΤΙΒΑΡΩΝ)

Η Ελλάδα είναι κοινοβουλευτική δημοκρατία με Βουλή που αποτελείται από ένα σώμα. Η διάκριση των εξουσιών κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα, κατά το οποίο η νομοθετική εξουσία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Το δικαίωμα νομοθετικής πρωτοβουλίας ανήκει στη Βουλή και στην κυβέρνηση¹⁶⁶. Όλα τα δικαστήρια, ανεξάρτητα από τη θέση τους στη δικαστική ιεραρχία, μπορούν να ελέγχουν τη συνταγματικότητα της νομοθεσίας και υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο το περιεχόμενο του οποίου θεωρούν αντίθετο προς το Σύνταγμα¹⁶⁷. Υπάρχουν διάφορες εθνικές ανεξάρτητες αρχές, οργανώσεις και φορείς με σκοπό την προστασία και τη διαφύλαξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένης της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η οποία έχει λάβει διαπίστωση «Α΄ τάξης» από την Παγκόσμια Συμμαχία των Εθνικών Φορέων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα¹⁶⁸.

Οι εργασίες για τη βελτίωση της ποιότητας της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας συνεχίζονται, ωστόσο τα ενδιαφερόμενα μέρη συχνά δεν διαθέτουν επαρκή χρόνο για να διατυπώσουν τις παρατηρήσεις τους σχετικά με τα νομοσχέδια. Η Επιτροπή Αξιολόγησης Ποιότητας της Νομοπαρασκευαστικής Διαδικασίας¹⁶⁹ αξιολόγησε 49 νομοθετικές προτάσεις —από τις 100— κατά την τελευταία διετία, εστιάζοντας κυρίως στον έλεγχο της συμβατότητας των νομοσχεδίων με το Σύνταγμα και το δίκαιο της ΕΕ, διασφαλίζοντας τη συνοχή των νομοσχεδίων, ιδίως όσον αφορά τη συνάφεια των ρυθμιζόμενων θεμάτων¹⁷⁰, καθώς και την ακρίβεια και τη ρεαλιστική αποτύπωση της εκτίμησης επιπτώσεων¹⁷¹. Η

¹⁶⁵ Παρατηρήσεις των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα και του Ευρωπαϊκού Κέντρου Ελευθερίας του Τύπου και των Μέσων Ενημέρωσης (ECPMF) για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 10 και σ 19, αντίστοιχα. «Media Freedom Rapid Response» (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) (2022), Controlling the Message: Challenges for independent reporting in Greece - key findings from the Media Freedom Rapid Response (MFRR online fact-finding mission to Greece)» [«Έλεγχος του μηνύματος: προκλήσεις για την ανεξάρτητη δημοσιογραφία στην Ελλάδα — βασικά ευρήματα του μηχανισμού «Media Freedom Rapid Response» (διαδικτυακή διερευνητική αποστολή στην Ελλάδα)], σ. 21.

¹⁶⁶ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 13.

¹⁶⁷ Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 93 παράγραφος 4.

¹⁶⁸ Ιστότοπος της Παγκόσμιας Συμμαχίας των Εθνικών Φορέων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, <https://ganhri.org/>. Βλ. Chart of the status of national institutions – Accreditation status as of 27 April 2022 (Χάρτης της κατάστασης διαπίστωσης των εθνικών φορέων — Κατάσταση διαπίστωσης στις 27 Απριλίου 2022) <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/NHRI/StatusAccreditationChartNHRI.pdf>.

¹⁶⁹ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 13.

¹⁷⁰ Συχνά οι νομοθετικές προτάσεις περιλαμβάνουν σε διάφορα τμήματα θέματα άσχετα με το κύριο θέμα.

¹⁷¹ Πληροφορίες που ελήφθησαν από την Επιτροπή Αξιολόγησης Ποιότητας της Νομοπαρασκευαστικής Διαδικασίας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

Κεντρική Επιτροπή Κωδικοποίησης¹⁷² συνέχισε τις εργασίες κωδικοποίησης¹⁷³ διαφόρων νομοθετικών κειμένων με την έγκριση τεσσάρων κωδίκων από τη Βουλή και την εκπόνηση τεσσάρων σχεδίων κωδίκων. Επί του παρόντος, η επιτροπή επεξεργάζεται 20 επιπλέον κώδικες¹⁷⁴. Επιπλέον, οι ελληνικές αρχές ανέφεραν ότι η πρακτική των τροπολογιών της τελευταίας στιγμής οι οποίες εισάγονται, λίγο πριν από τη λήξη της συζήτησης στη Βουλή έχει σχεδόν εξαλειφθεί¹⁷⁵, αλλά οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των επαγγελματικών ενώσεων, συχνά καταγγέλλουν ότι εξακολουθούν να μη λαμβάνουν εγκαίρως τα νομοσχέδια¹⁷⁶. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Οργανισμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η κυβέρνηση κάνει εκτεταμένη χρήση της ταχείας νομοθετικής διαδικασίας, μέσω της οποίας έχουν ψηφιστεί πολλοί νόμοι¹⁷⁷. Η διαδικασία αυτή θα μπορούσε να περιορίσει σημαντικά τη συζήτηση στη Βουλή και την έγκαιρη διαβούλευση με τα ενδιαφερόμενα μέρη. Η κυβέρνηση προσπαθεί να ελαχιστοποιήσει την προσφυγή σε αυτήν την πρακτική παρά τις συνθήκες που δημιούργησε η πανδημία COVID-19¹⁷⁸. Η ποιότητα της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την εμπιστοσύνη των επενδυτών και λόγο ανησυχίας όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της προστασίας των επενδύσεων για το 50 % των εταιρειών στην Ελλάδα¹⁷⁹.

¹⁷² Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 13.

¹⁷³ Το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης διαχειρίζεται το έργο: «Εθνική Πύλη για την Κωδικοποίηση και Αναμόρφωση της Ελληνικής Νομοθεσίας», η οποία θα είναι ο ηλεκτρονικός κόμβος της κωδικοποιημένης νομοθεσίας και θα διατίθεται δωρεάν στο κοινό. Το έργο θα περιλαμβάνει επίσης την πλατφόρμα μέσω της οποίας θα τυποποιηθούν όλες οι νομοθετικές και κανονιστικές ροές, θα διευκολυνθεί η κωδικοποίηση και θα υποστηριχθεί η λειτουργία των αρμόδιων αρχών. Το έργο αναμένεται να ολοκληρωθεί τον Οκτώβριο του 2023.

¹⁷⁴ Οι τέσσερις κώδικες που εγκρίθηκαν είναι οι εξής: 1) Κώδικας νομοθεσίας για την προστασία αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς (νόμος 4858/2021), 2) προεδρικό διάταγμα 15/2022 για την κωδικοποίηση σε ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων, 3) κώδικας νομοθεσίας για την ολοκληρωμένη θαλάσσια πολιτική στον νησιωτικό χώρο (νόμος 4832/2021), 4) κώδικας διοικητικών διαδικασιών της Ελληνικής Αστυνομίας (προεδρικό διάταγμα 103/2021). Γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από την Κεντρική Επιτροπή Κωδικοποίησης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Επιπλέον, το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης έχει δημιουργήσει την «Ειδική Διοικητική Κωδικοποίηση νομοθεσίας κατεπειγόντων μέτρων αποφυγής και περιορισμού της διάδοσης του κορωνοϊού COVID-19 και αντιμετώπισης σχετικών προβλημάτων », η οποία περιλαμβάνει όλα τα κανονιστικά μέτρα για τη νόσο COVID-19 σε ενοποιημένη μορφή.

¹⁷⁵ Το 2017 το 74 % του συνόλου των τροπολογιών ήταν τροπολογίες της τελευταίας στιγμής· το 2021 το ποσοστό αυτό μειώθηκε σε 11 %, με την τάση αυτή να συνεχίζεται κατά τους τελευταίους τρεις μήνες του 2022, καθώς μειώθηκε στο 2 %. Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 14· γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από τη Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 2.

¹⁷⁶ παρατηρήσεις που ελήφθησαν από την Ένωση Ευρωπαϊκών Διοικητικών Δικαστών, για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 12-17· παρατηρήσεις που ελήφθησαν από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Οργανισμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, Ελλάδα, σ. 290· πληροφορίες που ελήφθησαν από τον Συνήγορο του Πολίτη κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁷⁷ Παρατηρήσεις που ελήφθησαν από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Οργανισμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, Ελλάδα, σ. 290.

¹⁷⁸ Γραπτές παρατηρήσεις που ελήφθησαν από τη Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 2.

¹⁷⁹ Στο διάγραμμα 55 του πίνακα αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022 αναφέρεται ότι οι «συχνές αλλαγές στη νομοθεσία ή ανησυχίες σχετικά με την ποιότητα της νομοθετικής διαδικασίας» αποτελούν σημαντικό λόγο ανησυχίας για τις εταιρείες στην Ελλάδα όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της προστασίας των επενδύσεων.

Ο Συνήγορος του Πολίτη καταβάλλει προσπάθειες για την ενίσχυση των ικανοτήτων του θεσμού και της διεθνούς συνεργασίας του. Τον Δεκέμβριο του 2021 ο Συνήγορος του Πολίτη υπέβαλε προτάσεις στην κυβέρνηση με στόχο την περαιτέρω διασφάλιση της αυτονομίας του όσον αφορά την πρόσληψη του προσωπικού του και τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας των δημοσιονομικών πόρων του, σύμφωνα με τις συστάσεις της Επιτροπής της Βενετίας¹⁸⁰. Παράλληλα, και προκειμένου να μη βασίζεται μόνο στον κρατικό προϋπολογισμό, τον Νοέμβριο του 2021 ο Συνήγορος του Πολίτη ξεκίνησε την υλοποίηση έργου στο πλαίσιο του προγράμματος «Χρηστή διακυβέρνηση, θεσμοί και διαφάνεια» του χρηματοδοτικού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου. Συνολικά, το έργο επικεντρώνεται στην ενίσχυση των ικανοτήτων του Συνηγόρου του Πολίτη όσον αφορά τόσο τους ανθρώπινους πόρους του όσο και την υποδομή του. Τελικός στόχος του προγράμματος είναι να μπορέσει ο Συνήγορος του Πολίτη να μειώσει περαιτέρω την κακοδιοίκηση στον δημόσιο τομέα¹⁸¹. Δεδομένης της σημασίας της μετανάστευσης και του ασύλου στην Ελλάδα, ο Συνήγορος του Πολίτη παρεμβαίνει στα θέματα αυτά και δημοσίευσε πρόσφατα αυτεπάγγελτη έρευνα σχετικά με τους ισχυρισμούς περί επαναπροωθήσεων¹⁸².

Την 1η Ιανουαρίου 2022 εκκρεμούσε στην Ελλάδα η εκτέλεση 34 πιλοτικών αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹⁸³. Κατά την ημερομηνία αυτή, το ποσοστό πιλοτικών αποφάσεων η εκτέλεση των οποίων εκκρεμούσε στην Ελλάδα εντός της τελευταίας δεκαετίας ήταν 35 %, ενώ το μέσο χρονικό διάστημα κατά το οποίο η εκτέλεση των αποφάσεων παρέμενε σε εκκρεμότητα ήταν 6 έτη και 5 μήνες¹⁸⁴. Η παλαιότερη πιλοτική απόφαση, της οποίας η εφαρμογή εκκρεμεί επί 18 έτη, αφορά την πρόσβαση στη δικαιοσύνη και την αποδοτική λειτουργία της, λόγω της έλλειψης ή της καθυστερημένης εκτέλεσης των εθνικών δικαστικών αποφάσεων¹⁸⁵. Την 1η Ιουλίου 2022, ο αριθμός των πιλοτικών δικαστικών αποφάσεων η εκτέλεση των οποίων εκκρεμεί μειώθηκε σε 30¹⁸⁶.

Οι απαιτήσεις για την εγγραφή σε μητρώο των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται ειδικά στους τομείς του ασύλου, της μετανάστευσης και της

¹⁸⁰ Γνώμη της Επιτροπής της Βενετίας (CDL-AD(2019)005), παράγραφοι 21 και 22· οι πληροφορίες ελήφθησαν από τον Συνήγορο του Πολίτη κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁸¹ Με τη συμμετοχή του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), ο προϋπολογισμός του σχεδίου αυτού ανέρχεται σε 1 938 εκατ. EUR. Ιστότοπος του Συνηγόρου του Πολίτη και πληροφορίες που ελήφθησαν από τον Συνήγορο του Πολίτη κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Για τον ιστότοπο του Συνηγόρου του Πολίτη, βλ. <https://www.synigoros.gr>.

¹⁸² Συνήγορος του Πολίτη (2022), «Ειδική Έκθεση: Επιστροφές Αλλοδαπών 2021».

¹⁸³ Η λήψη των αναγκαίων μέτρων εκτέλεσης για τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τελεί υπό την εποπτεία της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αποτελεί πρακτική της Επιτροπής Υπουργών να ομαδοποιεί τις υποθέσεις κατά ενός κράτους οι οποίες απαιτούν παρόμοια μέτρα εκτέλεσης, ιδίως γενικά μέτρα, και να τις εξετάζει από κοινού. Η πρώτη υπόθεση της ομάδας ορίζεται ως η πιλοτική υπόθεση όσον αφορά την εποπτεία των γενικών μέτρων και οι επαναλαμβανόμενες υποθέσεις εντός της ομάδας μπορούν να περατωθούν όταν εκτιμάται ότι έχουν ληφθεί όλα τα πιθανά ατομικά μέτρα που απαιτούνται για την παροχή έννομης προστασίας στον προσφεύγοντα.

¹⁸⁴ Όλα τα στοιχεία υπολογίζονται από το European Implementation Network (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εφαρμογής Αποφάσεων) και βασίζονται στον αριθμό των υποθέσεων που θεωρούνται εκκρεμείς κατά την ετήσια καταληκτική ημερομηνία της 1ης Ιανουαρίου 2022. Βλ. παρατηρήσεις που υπέβαλε το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εφαρμογής Αποφάσεων για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 46.

¹⁸⁵ Η εκτέλεση της απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, της 27ης Μαρτίου 2003, Σάτκα και λοιποί κατά Ελλάδας, 55828/00, εκκρεμεί από το 2003.

¹⁸⁶ Δεδομένα σύμφωνα με την ηλεκτρονική βάση δεδομένων του Συμβουλίου της Ευρώπης (HUDOC).

κοινωνικής ένταξης¹⁸⁷ εξακολουθούν να εγείρουν ανησυχίες, ενώ το ζήτημα εκκρεμεί ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Στην έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου¹⁸⁸ επισημάνθηκαν ανησυχίες σχετικά με την ικανότητα των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών να λειτουργούν στην Ελλάδα και να λαμβάνουν χρηματοδοτική στήριξη υπό το πρίσμα των κανόνων σχετικά με την εγγραφή και την πιστοποίησή τους οι οποίοι εισήχθησαν το 2020. Ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας εκκρεμούν τρεις προσφυγές με τις οποίες τίθενται υπό αμφισβήτηση ορισμένες πτυχές της νομιμότητας της νομοθεσίας σχετικά με την εγγραφή των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών¹⁸⁹. Όλες αυτές οι υποθέσεις επρόκειτο να εκδικαστούν από την Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας στις 3 Ιουνίου 2022, αλλά αναβλήθηκαν για τις αρχές Δεκεμβρίου 2022¹⁹⁰.

Η νέα νομοθεσία δημιουργεί προσδοκίες όσον αφορά τη στήριξη των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών γενικά, μολονότι ορισμένες από αυτές τις οργανώσεις εκφράζουν αμφιβολίες σχετικά με ορισμένες λεπτομέρειες της νέας διαδικασίας εγγραφής. Ένας νέος νόμος που άρχισε να ισχύει τον Απρίλιο του 2022¹⁹¹ αποσκοπεί στη στήριξη όλων των τύπων οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Ο νόμος θεσπίζει μια νέα βάση δεδομένων και ένα δημόσιο μητρώο για τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, προβλέπει κρατική χρηματοδοτική στήριξη και φορολογικές απαλλαγές, παρέχει δε χρηματικά κίνητρα σε ιδιωτικούς φορείς για την ενθάρρυνση της πραγματοποίησης δωρεών προς οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Μολονότι δεν είναι υποχρεωτική η εγγραφή των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών στη νέα βάση δεδομένων και στο μητρώο, μόνον οι εγγεγραμμένες οργανώσεις επωφελούνται από τις φορολογικές απαλλαγές και μπορούν να ζητήσουν κρατική χρηματοδοτική στήριξη. Η εγγραφή υπόκειται σε ορισμένους όρους και διοικητικές απαιτήσεις που αποσκοπούν στην ενίσχυση της διαφάνειας, αλλά ορισμένες λεπτομέρειες επικρίθηκαν ως υπερβολικά επαχθείς, ιδίως για τις μικρότερες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που δεν διαθέτουν την αναγκαία διοικητική ικανότητα¹⁹². Ως εκ τούτου, ο χώρος της κοινωνίας των πολιτών θεωρείται περιορισμένος¹⁹³. Περισσότερες από 300 οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών υπέγραψαν δήλωση¹⁹⁴ πριν από την ψήφιση του νόμου, με την οποία καλούσαν την κυβέρνηση να επανεξετάσει το σκεπτικό της. Υποστηρίζουν ότι ο νόμος θίγει την ανεξαρτησία των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, δημιουργεί άνισους όρους ανταγωνισμού και μια κοινωνία δύο ταχυτήτων, εις βάρος, ιδίως, των μικρότερων και των

¹⁸⁷ Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 15-16.

¹⁸⁸ Ο.π.

¹⁸⁹ Ο.π.

¹⁹⁰ Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 66.

¹⁹¹ Νόμος 4873/2021 που εκδόθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 2021, «Προστασία του εθελοντισμού, ενίσχυση της δράσης της Κοινωνίας των Πολιτών, φορολογικά κίνητρα για την ενίσχυση της κοινωφελούς δράσης των Ο.Κοι.Π. και λοιπές διατάξεις».

¹⁹² Παρατηρήσεις που υπέβαλε ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA) για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου, «Legal environment and space of civil society organisations in supporting fundamental right and the rule of law» (Νομικό περιβάλλον και χώρος των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για τη στήριξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου), Ελλάδα, σ. 6.

¹⁹³ Αξιολόγηση από τη CIVICUS· οι βαθμολογίες δίνονται σε κλίμακα πέντε κατηγοριών, οι οποίες ορίζονται ως: ανοιχτός, περιορισμένος, με εμπόδια, υπό καταστολή και κλειστός. CIVICUS (2022), Παρατηρητήριο του χώρου δράσης της κοινωνίας των πολιτών — Ελλάδα.

¹⁹⁴ Franet (2022), Country research – legal environment and space of civil society organisations in supporting fundamental rights – Greece (Έρευνα ανά χώρα — νομικό περιβάλλον και χώρος των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών στην υποστήριξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων — Ελλάδα), σ. 6· Higher Incubator Giving Growth & Sustainability (HIGGS) (2021), «Κοινή δήλωση 303 οργανώσεων για το νέο νομοσχέδιο της ΚτΠ».

νεοσύστατων οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, ενώ δεν θεσπίζει κατάλληλο πλαίσιο για την αλληλεπίδραση μεταξύ του κράτους και της κοινωνίας των πολιτών¹⁹⁵. Μολονότι ο Συνήγορος του Πολίτη τηρεί γενικά θετική στάση ως προς τη νέα νομοθεσία, ιδίως όσον αφορά τη διαφάνεια, συμερίζεται τις ανησυχίες, που έχουν διατυπωθεί από ορισμένες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ότι οι απαιτήσεις εγγραφής θα μπορούσαν να είναι επαχθείς για τις μικρότερες οντότητες¹⁹⁶. Επιπλέον, μετά την έκδοση του νέου νόμου, της 4ης Σεπτεμβρίου 2021¹⁹⁷, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται σε χώρους αρμοδιότητας της Ελληνικής Ακτοφυλακής, ιδίως οι ΜΚΟ που συμμετέχουν σε αποστολές έρευνας και διάσωσης στη θάλασσα, έχουν την υποχρέωση να ενεργούν μόνον έπειτα από προηγούμενη έγκριση της Ελληνικής Ακτοφυλακής. Εάν οι οικείες ΜΚΟ δεν τηρήσουν την υποχρέωση αυτήν, οι υπεύθυνοι αντιμετωπίζουν κυρώσεις που θα μπορούσαν να επισύρουν στερητική της ελευθερίας ποινή διάρκειας έως ένα έτος¹⁹⁸.

¹⁹⁵ Παρατηρήσεις του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Πολιτών για την κατάρτιση της έκθεσης για το κράτος δικαίου του 2022, κεφάλαιο για την Ελλάδα, σ. 3.

¹⁹⁶ Πληροφορίες που ελήφθησαν από τον Συνήγορο του Πολίτη κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁹⁷ «Αναμόρφωση διαδικασιών απελάσεων...», νόμος 4825/2021 (άρθρο 40).

¹⁹⁸ Ο Συνήγορος του Πολίτη άσκησε κριτική στην ποινικοποίηση ορισμένων δραστηριοτήτων διάσωσης στη θάλασσα των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών (στην ετήσια έκθεσή του, που δημοσιεύτηκε την 31η Δεκεμβρίου 2021).

Παράρτημα Ι: Κατάλογος των πηγών με αλφαβητική σειρά*

* Ο κατάλογος των παρατηρήσεων που ελήφθησαν στο πλαίσιο της διαβούλευσης για την έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου διατίθεται στον ιστότοπο: https://ec.europa.eu/info/publications/2022-rule-law-report-targeted-stakeholder-consultation_en.

Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων (2022), *Γραπτές παρατηρήσεις της Γενικής Γραμματείας Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*.

Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας (2019), *Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 482: «Στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ»*.

Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας (2020), *Ειδικό Ευρωβαρόμετρο 502: Διαφθορά*.

Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας (2022), *Ειδικό Ευρωβαρόμετρο 523: Διαφθορά*.

Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας (2022), *Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 507: «Στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ»*.

Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τον Έλεγχο των Ναρκωτικών και την Πρόληψη του Εγκλήματος, *Bangalore Principles of Judicial Conduct (Αρχές δικαστικής δεοντολογίας της Μπανγκαλόρ)* https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf.

Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα — Ελλάδα <https://rsf.org/en/country/greece>.

Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα (2022), *Συμβολή των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα στην έκθεση του 2022 για το κράτος δικαίου*.

Διεθνής Διαφάνεια (2022), *Δείκτης αντίληψης της διαφθοράς για το 2021*.

Διοικητικό Εφετείο Αθηνών, *απόφαση υπ' αριθμόν 56/2022*.

Εθνική Αρχή Διαφάνειας (2022), *Παρατηρήσεις που υπέβαλε η Εθνική Αρχή Διαφάνειας για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*.

Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών (2022), *Πρόγραμμα σπουδών 28ης εκπαιδευτικής σειράς κατεύθυνσης διοικητικής δικαιοσύνης* https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2022/03/2o_stadio_dioik28cc-1.pdf.

Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών (2022), *Πρόγραμμα σπουδών 28ης εκπαιδευτικής σειράς, κατευθύνσεις πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης καθώς και ειρηνοδικών* https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2022/03/1_stadio_28poleir.pdf.

Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών (2022), *Πρόγραμμα σπουδών 28ης κατεύθυνσης εισαγγελέων* https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2022/03/1o_stadio_eisagg28.pdf.

Εισαγγελία (2022), *Παρατηρήσεις που υπέβαλε η Εισαγγελία για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου*.

Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων (2022), *Δελτίο Τύπου της 8ης Απριλίου 2022 «Τα αποτελέσματα της συνάντησης με τον υπουργό Δικαιοσύνης για τον νέο Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών»* <https://ende.gr/%ce%b4%ce%b5%ce%bb%cf%84%ce%b9%ce%bf-%cf%84%cf%85%cf%80%ce%bf%cf%85-%cf%84%ce%b1-%ce%b1%cf%80%ce%bf%cf%84%ce%b5%ce%bb%ce%ad%cf%83%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%cf%83%cf%85%ce%bd%ce%ac/>.

Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων (2022), *Παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από την Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου*.

Ένωση Ευρωπαίων Διοικητικών Δικαστών (2022), *Παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από την Ένωση Ευρωπαίων Διοικητικών Δικαστών για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου*.

EPT, Γενικός κανονισμός προσωπικού της EPT, απόφαση 3150/11.3.2020.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020), Έκθεση του 2020 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022), Έκθεση ενισχυμένης εποπτείας, Ελλάδα.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022), Έκθεση σχετικά με την υλοποίηση του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022), Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, απόφαση της 27ης Μαρτίου 2003, Σάτκα και λοιποί κατά Ελλάδας, 55828/00.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, Bilgen κατά Τουρκίας, 1571/07.

Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δικαστικών Συμβουλίων (ENCJ), *Development of Minimal Judicial Standards III - Minimum Standards regarding evaluation of professional performance and irremovability of members of the judiciary – Report 2012-2013* (Ανάπτυξη ελάχιστων δικαστικών προτύπων ΙΙΙ — Ελάχιστα πρότυπα για την αξιολόγηση των επαγγελματικών επιδόσεων και τη μονιμότητα των μελών του δικαστικού σώματος — Έκθεση 2012-2013) https://www.ency.eu/images/stories/pdf/workinggroups/final_report_ency_project_minimum_standard_s_iii_corrected_july_2014.pdf.

Ευρωπαϊκό Φόρουμ Πολιτών (2022), Παρατηρήσεις του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Πολιτών για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου.

Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 883/2013 σχετικά με τις έρευνες που πραγματοποιούνται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF).

Κυβέρνηση της Ελληνικής Δημοκρατίας (2022), Πληροφορίες που έδωσε η Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου.

Οδηγία (ΕΕ) 2019/1937 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2019, σχετικά με την προστασία των προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης (ΕΕ L 305 της 26.11.2019, σ. 17).

ΟΟΣΑ (2022), *Implementing the OECD Anti-Bribery Convention (Εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της δωροδοκίας)*, Έκθεση 4ης φάσης, Ελλάδα <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Greece-Phase-4-Report-EN.pdf>.

Παγκόσμια Συμμαχία των Εθνικών Φορέων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2022), *Chart of the status of national institutions – Accreditation status as of 27 April 2022* (Χάρτης της κατάστασης διαπίστευσης των εθνικών φορέων — Κατάσταση διαπίστευσης στις 27 Απριλίου 2022) https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/NHRI/StatusAccreditationChartNHRI_s.pdf.

Συμβούλιο της Επικρατείας (2022), Παρατηρήσεις που υπέβαλε το Συμβούλιο της Επικρατείας για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου.

Συμβούλιο της Επικρατείας (2022), *Χάρτης Δεοντολογίας των Δικαστικών Λειτουργιών του Συμβουλίου της Επικρατείας* http://www.adjjustice.gr/webcenter/portal/ste/pageste/epikairoitita/anakoinwseis?contentID=SNEWS-TEMPLATE1648040999911&_afLoop=31807212245395061#!%40%40%3F_afLoop%3D31807212245395061%26centerWidth%3D65%2525%26contentID%3DSNEWS-TEMPLATE1648040999911%26leftWidth%3D0%2525%26rightWidth%3D35%2525%26showFooter%3Dfalse%26showHeader%3Dtrue%26_adf.ctrl-state%3Djsbrkd45o_446.

Συμβούλιο της Ευρώπης, Πλατφόρμα για την προώθηση της προστασίας της δημοσιογραφίας και της ασφάλειας των δημοσιογράφων — Ελλάδα
<https://fom.coe.int/en/alerte?years=2022&typeData=1&time=1653914309287>.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή της Βενετίας (2019), *Principles on the protection and promotion of the Ombudsman institution (the Venice principles)* [Αρχές σχετικά με την προστασία και την προώθηση του θεσμού του Διαμεσολαβητή (αρχές της Βενετίας)] [CDL-AD(2019)005].

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών (2010), *Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities* [Σύσταση CM/Rec (2010)12 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με τους δικαστές: ανεξαρτησία, αποδοτικότητα και αρμοδιότητες].

Συμβούλιο των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρώπης (CCBE) (2022), *Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε το Συμβούλιο των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρώπης για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*.

Συνήγορος του Πολίτη (2021), *Ετήσια έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη για το 2021* <https://www.synigoros.gr/?i=stp.el.annreports.945511>.

Συνήγορος του Πολίτη (2022), *Ειδική Έκθεση: Επιστροφές Αλλοδαπών 2021* <https://www.synigoros.gr/el/category/default/post/eidikh-ek8esh:epistrofes-allodapwn-2021>.

Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας (2002), *Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*.

Υπουργείο Δικαιοσύνης, Σύνοψη παρουσίασης για το Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων για τη Διοικητική Δικαιοσύνη https://www.ministryofjustice.gr/?page_id=3014.

Υπουργείο Εσωτερικών (2022), *Παρατηρήσεις που υπέβαλε το Υπουργείο Εσωτερικών για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*.

Centre for Media Pluralism and Media Freedom (Κέντρο για την πολυφωνία και την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) (2021), *Media pluralism monitor 2021 – Country report on Greece* (Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης για το 2021 — Έκθεση για την Ελλάδα).

Centre for Media Pluralism and Media Freedom (Κέντρο για την πολυφωνία και την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) (2022), *Media pluralism monitor 2022 – Country report on Greece* (Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης για το 2022 — Έκθεση για την Ελλάδα).

CEPEJ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης) (2021), *Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States* (Μελέτη για τη λειτουργία των δικαστικών συστημάτων στα κράτη μέλη της ΕΕ).

CIVICUS (2022), *Monitor tracking civic space — Greece* (Παρατηρητήριο του χώρου δράσης της κοινωνίας των πολιτών — Ελλάδα) <https://monitor.civicus.org/country/greece/>.

European Implementation Network (Ευρωπαϊκό Φόρουμ Εφαρμογής Αποφάσεων) (2022), *Παρατηρήσεις του European Implementation Network για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου*.

European Network of National Human Rights Institutions (Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Οργανισμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα) (2022), *Παρατηρήσεις που υπέβαλε το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Οργανισμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2022 για το κράτος δικαίου*.

Franet, Centre for European Constitutional Law (2022), *Country research - Legal environment and space of civil society organisations in supporting fundamental rights – Greece*, Vienna, EU Agency for Fundamental Rights [Franet, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (2022), *Έρευνα ανά χώρα — Νομικό περιβάλλον και χώρος των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για την*

υποστήριξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων — Ελλάδα, Βιέννη, Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ] <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/civic-space-2022-update#country-related>.

GRECO (Ομάδα χωρών κατά της διαφθοράς) (2020), *Fourth Evaluation Round – Second Compliance Report on Greece on preventing corruption in respect of members of parliament, judges and prosecutors* (Τέταρτος γύρος αξιολογήσεων — Δεύτερη έκθεση συμμόρφωσης για την Ελλάδα σχετικά με την πρόληψη της διαφθοράς όσον αφορά τους βουλευτές, τους δικαστές και τους εισαγγελείς).

GRECO (Ομάδα χωρών κατά της διαφθοράς) (2022), *Fifth Evaluation Round – Evaluation Report on Greece on preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies* [Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης της Ελλάδας σχετικά με την πρόληψη της διαφθοράς και την προώθηση της ακεραιότητας στις κεντρικές κυβερνήσεις (ανώτατες εκτελεστικές λειτουργίες) και στις υπηρεσίες επιβολής του νόμου].

Higher Incubator Giving Growth & Sustainability (HIGGS) (2021), *Κοινή Δήλωση 303 Οργανώσεων για το νέο Νομοσχέδιο της ΚτΠ* <https://higgs3.org/koini-dilosia-287-organoseon-gia-to-neo-nomoschedio-tis-ktp/>.

IRIS plus (2021), *Κοινή δημοσίευση του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου του Οπτικοακουστικού Τομέα (EAO) και της Ευρωπαϊκής Πλατφόρμας Ρυθμιστικών Αρχών (EPRA) — Media regulatory authorities and the challenges of cooperation* (Ρυθμιστικές αρχές των μέσων ενημέρωσης και προκλήσεις της συνεργασίας) <https://rm.coe.int/iris-plus-2021en2-media-regulatory-authorities-and-the-challenges-of-c/1680a55eb1>.

Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) (2022), *Controlling the Message: Challenges for independent reporting in Greece – key findings from the Media Freedom Rapid Response (MFRR online fact-finding mission to Greece)* [Έλεγχος του μηνύματος: προκλήσεις για την ανεξάρτητη δημοσιογραφία στην Ελλάδα — βασικά ευρήματα του μηχανισμού «Media Freedom Rapid Response» (διαδικτυακή διερευνητική αποστολή στην Ελλάδα)] <https://www.mfrr.eu/controlling-the-message-challenges-for-independent-reporting-in-greece/>.

Παράρτημα II: Επίσκεψη στην Ελλάδα

Οι υπηρεσίες της Επιτροπής πραγματοποίησαν τον Μάρτιο του 2022 εικονικές συνεδριάσεις με τους ακόλουθους φορείς:

- Άρειος Πάγος
- Διαμεσολαβητής (Συνήγορος του Πολίτη)
- Διεθνής Διαφάνεια Ελλάς
- Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
- Δικηγορικός Σύλλογος Ελλάδας
- Εθνική Αρχή Διαφάνειας
- Εθνική ρυθμιστική αρχή για τα οπτικοακουστικά μέσα
- Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών
- Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος και Διεύθυνση Οικονομικής Αστυνομίας
- Εισαγγελία του Αρείου Πάγου
- Ελεγκτικό Συνέδριο
- Ελληνική Ένωση Δικαστών
- Επιτροπή Αξιολόγησης Ποιότητας της Νομοπαρασκευαστικής Διαδικασίας
- Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης (Επιτροπή του άρθρου 3Α')
- ΕΣΗΕΜ-Θ
- Κεντρική Επιτροπή Κωδικοποίησης
- Συμβούλιο της Επικρατείας
- Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας
- Υπουργείο Δικαιοσύνης
- PRAKSIS
- Refugee Support Aegean

* Η Επιτροπή συναντήθηκε επίσης με τους ακόλουθους οργανισμούς στο πλαίσιο σειράς οριζόντιων συνεδριάσεων:

- Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα
- Διεθνές Ινστιτούτο Τύπου
- Διεθνής Διαφάνεια — Ευρώπη
- Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Δημοσιογράφων
- Ευρωπαϊκή Σύμπραξη για τη Δημοκρατία
- Ευρωπαϊκό Κέντρο Ελευθερίας του Τύπου και των Μέσων Ενημέρωσης
- Ευρωπαϊκό Φόρουμ Νεολαίας
- Ευρωπαϊκό Φόρουμ Πολιτών
- Article 19
- Civil Liberties Union for Europe (Ένωση για τις ατομικές ελευθερίες στην Ευρώπη)
- Civil Society Europe (Κοινωνία των Πολιτών της Ευρώπης)
- Free Press Unlimited
- Human Rights Watch (Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων)
- ILGA-Europe (Διεθνής Ένωση Λεσβίων και Ομοφυλοφίλων — Ευρώπη)
- International Federation for Human Rights (FIDH) (Διεθνής Ομοσπονδία για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου)
- Open Society European Policy Institute (OSEPI) (Ινστιτούτο Ευρωπαϊκής Πολιτικής της Open Society)

- Osservatorio Balcani e Caucaso Transeuropa
- Philea